

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Běžně mluvený jazyk mladé generace v Karviné

Commonly spoken language of the young generation in Karviná

Bakalářská diplomová práce

Tereza Andělová

Česká filologie

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, PhD.

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D., za jeho odborné vedení mé závěrečné práce, připomínky a cenné rady. Zároveň chci poděkovat všem mluvčím za jejich spolupráci, ale také mé rodině a mému příteli za podporu.

Obsah

1 Úvod	6
2 Karviná	8
2.1 Informace o městě.....	8
2.2 Historie a rozvoj Karviné.....	9
3 Diferenciace a stratifikace národního jazyka	11
3.1 Spisovný jazyk.....	11
3.2 Dialekty.....	12
3.3 Interdialekty.....	13
3.4 Slang a argot.....	14
4 Běžně mluvený jazyk	15
5 Lašská nářeční skupina	16
5.1 Rozdělení nářečí.....	16
6 Polsko-český smíšený pruh	18
6.1 Charakteristika.....	18
6.1.1 Soubor hlásek a jejich rozvržení.....	18
6.1.2 Skloňovací koncovky.....	21
6.1.3 Slovesné tvary.....	22
6.1.4 Další znaky.....	23
6.1.5 Oblastní rozdíly.....	24
7 Charakteristika respondentů	27
8 Odchytky od normy	29
8.1 Hláskosloví.....	29
8.1.1 Krácení vokálů.....	30
8.1.2 Přehláska U > I.....	31
8.1.3 Diftongizace Ý > EJ.....	32
8.1.4 Asimilace znělosti.....	32
8.1.5 Elize.....	35
8.1.6 Epenteze.....	37
8.1.7 Depatalizac.....	37
8.1.8 Přízvuk.....	37
8.1.9 Shrnutí.....	37

8.2 Tvarosloví.....	38
8.2.1 Substantiva.....	38
8.2.2 Adjektiva.....	39
8.2.3 Pronomina.....	40
8.2.4 Verba.....	43
8.2.5 Shrnutí.....	44
8.3 Výrazy respondentů.....	45
8.3.1 Shrnutí.....	46
8.4 Český jazykový atlas.....	46
8.4.1 Shrnutí.....	49
9 Závěr.....	50
10 Anotace.....	52
11 Resumé.....	53
12 Literatura.....	54
13 Seznam zkratk.....	56
14 Seznam příloh.....	57
Příloha č. 1.....	58
Příloha č. 2 – Identifikační karty mluvčích.....	59

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá běžně mluveným jazykem ve městě Karviná. Téma své práce jsem zvolila hlavně z toho důvodu, že v Karviné žiji už od narození a mám k ní silný citový vztah. Druhým důvodem k napsání této práce byl pro mě fakt, že jazyk je prostředek, který slouží nejen k myšlení, ale i porozumění, každý den jej všichni používáme, a proto mě zajímalo, jaký je současný běžně mluvený jazyk mladých lidí ve městě, ze kterého pocházím. Do této práce chci zahrnout informace o běžně mluveném jazyku a jiných strukturních útvarech českého jazyka, ale především je mým cílem přiblížit jazyk v Karviné. V práci definuji a popisuji nářečí, které je pro danou oblast typické.

Základem mého výzkumu a zároveň praktické části se staly nahrávky pěti spontánních a neformálních promluv obyvatel města Karviné pořízené během šesti měsíců. Nahrávkám jsem dala přednost před dotazníky z důvodu přesnosti a věrohodnosti. Všichni mluvčí předem věděli, že jsou nahráváni a s nahráváním souhlasili. Nahrávky s celkem 90 minutami záznamu jsem následně přepsala dle fonetických zásad.¹

Vybraní respondenti jsou mladí lidé ve věku 23–29 let. Skupinu mluvčích tvoří sedm mých přátel, jedinou nutnou podmínkou pro nahrávání bylo věkové kritérium, tedy aby se jednalo o mladou generaci, a také místo bydliště, kterým je právě město Karviná. Každý z respondentů má vytvořený svůj identifikační formulář s biografickými údaji. Formuláře jsou součástí přílohy této závěrečné práce. Je však nutné dodat, že v této práci není popisován běžně mluvený jazyk jako takový, ale jen jeho výřez – jeho odraz v idiolektech celkem sedmi respondentů.

Celá práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část se zabývá městem Karviná, různými útvary národního jazyka a také nářečím, které je pro tuto oblast typické. V praktické části jsou nahrávky již zpracovány a analyzovány

---

¹ POŘÍZKA, Petr. *Pravidla přepisu a pokyny*. [online]. © 2008+ Petr Pořízka. [cit. 2017-05-18]. Dostupné z: <http://fon.webnode.cz/seminarni-projekt/>

po stránce hláskoslovné a tvaroslovné. Zde jsem také analyzovala specifické výrazy respondentů a pracovala s Českým jazykovým atlasem.

Hlavním úkolem mé bakalářské práce je tedy popsat typické jevy a tendence, které do současného běžného jazyka mladých lidí v Karviné zasahují a zároveň ho významně ovlivňují.

2 Karviná

V této kapitole bych ráda představila své rodné město Karviná nejen z pohledu obecné charakteristiky města, ale také pomocí nastínění jeho historie, která do jisté míry ovlivnila i jazykovou tvář města.

2.1 Informace o městě

Město Karviná se nachází na severním okraji beskydského předhůří, v samém údolí řeky Olše, na místě historického Těšínského Slezska v kraji Moravskoslezském.² Karviná je statutárním městem v čele s primátorem.³ Počet obyvatel k datu 1. ledna 2016 činil 55 342, rozloha města je 57,48 km².³

Karviná leží na hranici s Polskem a od třetího největšího města České republiky Ostravy je vzdálena 18 km východním směrem. Nyní město tvoří devět městských částí: 1. Fryštát, 2. Doly, 3. Lázně Darkov, 4. Ráj, 5. Staré Město, 6. Nové Město, 7. Mizerov, 8. Hranice a 9. Louky.⁴

Karviná je prvním univerzitním městem v Moravskoslezském kraji po roce 1989 a v posledních letech získává význam turistického a obchodního centra.⁵ Také patří mezi města v České republice s velice vysokou koncentrací průmyslu. Ve městě se mimo jiné dochovalo několik významných historických památek, které jsou soustředěny ve většině případů na území městské památkové zóny. Díky své architektonické kráse mohou lidem připomínat společenský význam i rozmanitou minulost tohoto města.⁶

Intenzivní těžba uhlí a nepřetržitá výstavba města společně vedly ve druhé polovině dvacátého století k většímu rozmachu města a nárůstu jeho populace skoro až

---

² Informace o městě. *Karviná*. [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.karvina.cz/mesto-karvina/informace-o-meste>

³ Karviná. *Moravskoslezský kraj*. [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.moravsko-slezsky-kraj.cz/karvina>

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

na 80 tisíc obyvatel. V této době se na Karvinsko stěhovalo mnoho lidí z celé republiky kvůli práci v dolech. V současné době však patří Karviná k místům, která trápí jedna z největších nezaměstnaností a vysoký úbytek obyvatelstva.⁷ Podle sčítání lidu z roku 2001 žilo v Karviné 65 141 lidí a počet se neustále snižuje. Co se týče složení obyvatelstva z hlediska národnostního, jak ukazuje sčítání lidu z roku 2001, převažuje české obyvatelstvo, obyvatelstvo polské (8 %) je v menšině, stejně jako slovenské (8,5 %).⁸

Každý rok se v Karviné pořádá mnoho akcí, nejen kulturních, ale i sportovních, společenských apod. Město Karviná je známé např. Lázněmi Darkov, Slezskou univerzitou, dechovým orchestrem Májovák s rozmanitou historií či pěveckým sborem Permoník, který město zastupuje i v zahraničí a sklízí mnoho úspěchů. Ve městě je mnoho krásných památek, které určitě stojí alespoň za zmínku. Například radnice, která je postavena v empírovém stylu a pyšní se renesanční věží z konce 16. století, vodárenská věž či zámek, který byl zrekonstruován a nyní je přístupný veřejnosti. Na Masarykově náměstí stojí litinová kašna s městským znakem, která je zároveň významnou dominantou celého náměstí.⁹

2.2 Historie a rozvoj Karviné

Dějiny původní Karviné sahají až do 13. století, ze kterého pochází první písemná zpráva (od opolského knížete Vladislava).¹⁰ V historii význam města předurčovala jeho výhodná poloha z hlediska strategie. Karviná se stala obchodním, kulturním i hospodářským centrem zdejší oblasti nejen díky obchodním cestám z Uher do oblasti Pobaltí.¹¹ Tricetiletá válka přinesla nejen Fryštátu, ale i celému zdejšímu území velké obtíže, až do roku 1648 bylo město obsazeno Švédy a Dány. Mezi další útrapy ve městě

---

⁷ Karviná. *Moravskoslezský kraj*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.moravsko-slezsky-kraj.cz/karvina>

⁸ Karviná. *Portál Karviná*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.portalkarvina.cz/>

⁹ Karviná: historie. *Menhiry*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.pooh.cz/menhiry/a.asp?a=2003353&db=444>

¹⁰ Informace o městě. *Karviná*. [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://www.karvina.cz/mesto-karvina/informace-o-meste>

¹¹ Karviná. *Historická sídla*. [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.historickasidla.cz/dr-cs/181-karvina.html>

patřily četné a časté požáry. Například v 18. století se ve městě odehrála největší selská vzpoura v regionu.¹²

Dalším významným bodem, který velmi ovlivnil rozvoj města a přinesl zásadní obrat v hospodářském vývoji celého regionu, bylo objevení černého uhlí a počátek jeho těžby v 2. polovině 18. století. Následující dvě staletí předurčila význam města těžením černého uhlí a demografickým vývojem. Rod Larisch-Mönnichů, který byl majitelem panství, měl velice významné postavení u císařského dvora a také zastával jeden z nejdůležitějších úřadů. Nejen z toho důvodu se stalo město předmětem majetkových, ale i mocenských sporů po 1. světové válce.¹³

K historii bezprostředně patří i rozvoj lázeňství, které se začalo rozvíjet v první polovině 19. století. V této době onen rozvoj stál na léčení jodobromovou vodou, která byla nalezena díky hledání nových ložisek černého uhlí. Postupně získaly Lázně Darkov věhlas i daleko za hranicemi republiky a dnes mají nezastupitelné místo v budoucím rozvoji města Karviné. Samotné město Karviná vzniklo roku 1948 tak, že se sloučilo několik obcí. Byly to obce Fryštát, Karviná, Darkov, Ráj a Staré Město. V následujících letech se připojily ještě Louky nad Olší.¹⁴

---

¹² Statutární město Karviná. *Správná obec*. [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://spravnaobec.cz/obec/karvina-okres-karvina/>

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

3 Diferenciace a stratifikace národního jazyka

Tato kapitola primárně slouží jako uvedení do celkové problematiky této práce a na následujících řádcích jsou uvedeny a charakterizovány jednotlivé útvary jazyka.

Na našem území je nejen pro Čechy, ale také Moravany a obyvatele ze Slezska národním jazykem čeština. Ta slouží nejen jako prostředek k dorozumívání, ale i k myšlení a udržování sociálních vazeb. Spisovná čeština má své kořeny již ve 12. století, avšak v počátcích své existence jako psaného jazyka sloužila pouze nižším vrstvám obyvatelstva, zatímco vyšší šlechta a duchovenstvo užívaly ke komunikaci často i latinu nebo němčinu.¹⁵

Jaroslav Hubáček a Jana Svobodová v publikaci *Čeština pro učitele* píší: „Užíváme-li označení jazyk národní, pak tím postihujeme i tu skutečnost, že jazyk je jedním ze základních znaků novodobého národa. Pro svůj význam se uvádí na prvním místě mezi ostatními jeho znaky (jimiž jsou zejména pospolitost území, hospodářského a kulturního života i psychického založení).“¹⁶ Národní jazyk vyjadřuje jednotu národa a společnost by ho měla neustále poznávat, rozvíjet jej a zlepšovat se v jeho užívání. Český jazyk jako národní jazyk se diferencuje na specifické jazykové útvary, kterými jsou: jazyk spisovný – spisovná čeština, dále dialekt, interdialekt a také slangy a argot.¹⁷

3.1 Spisovný jazyk

Spisovná čeština je reprezentativním útvarem českého jazyka hlavně proto, že se využívá v různých společenských funkcích, zejména v oblasti veřejného styku, dále plní svou funkci ve školách, na úřadech či v umělecké literatuře. Spisovná čeština je nejvyšším útvarem národního jazyka s širokým spektrem výrazových prostředků a je jí věnována neustálá odborná pozornost.

---

¹⁵ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 160. ISBN 14-362-71.

¹⁶ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S. 1.: Vade mecum, 1998, s. 24. ISBN 80-860-4130-1.

¹⁷ Tamtéž, s. 24.

Hubáček a Svobodová přímo uvádí: „Její značné výrazové rozpětí lze na základě určité vrstvy jazykových prostředků vyjádřit vnitřní diferenciací na spisovnou češtinu knižní (užívající prostředků typických jen pro psané jazykové projevy – a), neutrální (b) a hovorovou (uplatňující se hlavně v mluvených projevech a otevřenou pro některé prostředky ne plně spisovné až nespisovné).“ To znamená, že důležitou částí spisovného jazyka je také běžně mluvená nebo hovorová čeština, která plní svou funkci v běžné komunikaci.¹⁸

3.2 Dialekty

Dialekt neboli nářečí je jazykový útvar národního jazyka, který se užívá jen na určitém ohraničeném místě. V současnosti slouží jako nástroj jazykové komunikace převážně jen v oblastech běžného a také pracovního styku především na venkově. Jednotlivá nářečí se v České republice seskupují díky příbuznosti do čtyř nářečních skupin, kterými jsou:

- a) nářečí česká
- b) nářečí hanácká (středomoravská)
- c) nářečí moravskoslovenská (východomoravská)
- d) nářečí slezská (lašská)¹⁹

Co se týče českých nářečí v užším smyslu, ta jsou typická pro území západní Moravy a Čech. Na základě charakteristických znaků vznikly čtyři podskupiny: nářečí východočeská, jihozápadočeská, českomoravská a středočeská.²⁰ Hanácká neboli středomoravská nářečí existují na středu Moravy, jejím severu a západu. Tato skupina má také své tři podskupiny: centrální, západní a jižní.²¹

---

¹⁸ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 25. ISBN 80-860-4130-1.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 175-179. ISBN 14-362-71.

²¹ Tamtéž.

Moravskoslezská čili východomoravská nářečí jsou ve východní oblasti Moravy a na západě a jihozápadě jsou jeho sousedy nářečí hanácká. I toto nářečí má své podskupiny: nářečí podlužské, dolské, hanácké, kelčské, valašské a kopaničářské.²²

Slezská, tedy lašská nářečí jsou nářečí ve Slezsku a v severovýchodním cípu Moravy mezi Těšínskem a Opavskem.²³ Tato skupina má také své tři podskupiny: moravskou, ostravskou neboli východní a opavskou neboli západní.²⁴ Důležitou roli mezi slezskými nářečími zaujímá polsko-český smíšený pruh, který má zvláštní postavení v celém komplexu českého národního jazyka.²⁵ Slezská skupina se nejvíce odklání od východního nářečního povědomí, jelikož jsou v ní zastoupeny v nejnižší míře regionálně příznakové prvky moravské či slezské proveniencie a prosazuje se zde i spisovný jazyk.²⁶

3.3 Interdialekty

Interdialektům se také říká útvary nadnářeční neboli obecná nářečí. Interdialekty vytvářejí přechodné pásmo mezi jazykem spisovným a nářečím. Interdialekty vznikly „postupným stíráním výlučných nářečních znaků“. Zachovaly se u nich pouze základní znaky nářečí. Dá se hovořit o obecné češtině, obecné laštině atd. Je důležité zmínit, že podoba každého interdialektu není tak výrazně pevná jako podoba nářečí místních, a proto se mohou objevovat v rámci nadnářečního útvaru různé krajové odchylky.²⁷

František Cuřín k tomu uvádí: „Obecná čeština, i když je od původu interdialektem českých nářečí v užším smyslu, má vlivem hospodářské, politické i kulturní síly pražského centra nad ostatními interdialekty převahu a proniká i mimo oblast české nářeční skupiny, především do velkých měst a průmyslových center na Moravě, kde se podílí na utváření běžné mluvy.“²⁸

---

²² CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 184-186. ISBN 14-362-71.

²³ Tamtéž, s. 182.

²⁴ Tamtéž, s. 184.

²⁵ Tamtéž, s. 11-12.

²⁶ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 103. ISBN 80-210-2470-4.

²⁷ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 163. ISBN 14-362-71.

²⁸ Tamtéž, s. 163-164.

Jelikož vývoj směřuje spíše ke sblížení s jazykem spisovným, dostává se tak obecná čeština svou funkcí a podobou (podle některých lingvistů) do úzkého kontaktu s hovorovou podobou jazyka spisovného.²⁹

3.4 Slang a argot

Mezi nestrukturní útvary jazyka českého patří sociolekty. Od dialektů se liší tím, že je nelze brát jako útvary strukturní, jelikož nemají své prostředky mluvnické. Realizují se hlavně jako specifické vrstvy slovní zásoby na mluvnické bázi některého ze strukturních útvarů jazyka národního.³⁰

K sociolektům patří slang a argot. V publikaci *Čeština pro učitele* je uvedeno: „Slang je svébytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném (nejčastěji polooficiálním a neoficiálním) dorozumívacím styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo tejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře“.³¹

Uvnitř slangů se vydělují tzv. profesionalismy, což jsou neutrální nespisovné termíny, např. v lékařském slangu, motoristickém, železničářském či studentském. Slangy se neustále inovují a rozvíjejí.³² Argot je často pojmenováván jako „*tajná mluva*“. Užívají ho lidé, kteří se pohybují na okraji společnosti, např. prostitutky, uživatelé a distributoři drog, zloději, bezdomovci atd. Argot je vrstva nespisovných názvů, které mají záměrnou funkci utajit pojmenovávanou realitu. Je obtížně registrovatelný a proměnlivý. Starší lingvistická literatura tvrdí, že s argotem v jeho původní podobě se u nás nyní nelze setkat, jelikož se změnou společenského postavení přišel o podmínky svojí existence“,³³ ale dnes víme, že argot stále přetrvává a rozvíjí se.

---

²⁹ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 163-164. ISBN 14-362-71.

³⁰ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 27. ISBN 80-860-4130-1.

³¹ Tamtéž, s. 27.

³² Tamtéž, s. 27.

³³ Tamtéž, s. 27.

4 Běžně mluvený jazyk

Po nastínění stratifikace českého jazyka bych ještě chtěla definovat pojem běžně mluvený jazyk. Ten do základního konceptu stratifikace češtiny nepatří a své místo zaujímá jinde.

Běžně mluvený jazyk neboli také běžná mluva je podobou jazyka národního, který existuje v podobě mluvené. Mezi jeho typické znaky patří hlavně spontánnost a lze jej očekávat v běžné každodenní komunikaci s rodinou či přáteli. Tato podoba jazyka se těžko popisuje a charakterizuje výrazovými a typickými prostředky, jelikož nemá vlastní tvarosloví, hláskosloví ani skladbu či slovní zásobu³⁴. Zahrnuje prvky spisovného i nespisovného jazyka.

V běžné mluvě hodně záleží na pohlaví, věku, sociální příslušnosti, vzdělání, stylu života apod. Je jasné, že starší generace využívá jiný běžně mluvený jazyk než generace mladá. František Daneš označuje běžně mluvený jazyk jako „repertoár všech různých, různorodých jazykových prostředků (nespisovných, ale zčásti i spisovných, resp. společných), kterých se užívá v situacích, v nichž se nepředpokládá závazné užívání spisovného jazyka.“³⁵

---

³⁴ KRČMOVÁ, M. *Stratifikace současné češtiny*, s. 6. [online]. 2005 [2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/kremova/krc-12.pdf>

³⁵ DANEŠ, F. Situace a celkový stav dnešní češtiny. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Daneš, F. et al. 1. vyd. Praha: Academia, 1997, s. 15. ISBN 80-200-0617-6

5 Lašská nářeční skupina

Slezská neboli lašská nářeční oblast tvoří v podstatě Ostravsko, Opavsko a také Frenštátsko. Lašská nářečí mají díky hraničním kontakt se dvěma dalšími západoslovanskými jazyky – na jihovýchodě se slovenštinou a s polštinou a na severozápadě.³⁶

5.1 Rozdělení nářečí

Jak jsem již zmiňovala, nářečí neboli dialekty patří mezi útvary nespisovné, mezi kterými existují přirozené rozdíly. Dialekty na území České republiky rozdělujeme do čtyř základních skupin, z nichž jednu skupinu tvoří nářečí slezská. Tato nářečí zabírají severovýchodní cíp Moravy a také přilehlé části historického Slezska. Také tato nářeční skupina má své podskupiny:

- a) západní opavská podskupina
- b) východní ostravská podskupina
- c) frenštátská podskupina
- d) česko-polský smíšený pruh³⁷

Okrajové postavení východní ostravské podskupiny je pak příčinou toho, že směrem k východní hranici značně přibývá znaků shodných s polštinou a směrem na jih pro změnu shodných se slovenštinou. Ostravsko, ve kterém dochází k velkému průmyslovému rozvoji a tím také k migraci obyvatel je také charakteristické tím, že dialekt v této oblasti je značně promíchán.³⁸

---

³⁶ BOGOCZOVÁ, Irena, Eva JANDOVÁ, Jaroslav HUBÁČEK, Dana DAVIDOVÁ, Jan CHLOUPEK a Karel FIC. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997 s. 75 ISBN 8070424788.

³⁷ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 182-184. ISBN 14-362-71.

³⁸ BOGOCZOVÁ, Irena, Eva JANDOVÁ, Jaroslav HUBÁČEK, Dana DAVIDOVÁ, Jan CHLOUPEK a Karel FIC. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997 s. 75 ISBN 8070424788.

Co se týče západní opavské podskupiny, ta zaujímá severozápadní část slezské oblasti se západním přesahem až do Polska. Jižní frenštátská podskupina tvoří pás v sousedství východomoravských nářečí a dialekt v této oblasti se v mnoha jevech shoduje s dialekty severních úseků východomoravských nářečí.³⁹ Mezi výrazné znaky slezských nářečí neboli lašských patří například přízvuk na předposlední slabice, ale především přítomnost krátkých vokálů.

Své zvláštní místo nejen mezi dialekty slezskými, ale mezi všemi českými nářečími obecně zaujímá nářečí polsko-českého smíšeného pruhu, který se nachází ve východní části republiky.⁴⁰ V *Nástinu české dialektologie* se uvádí: „V jevech, kterými se nářečí polsko-českého smíšeného pruhu odlišují od slezských nářečí, zpravidla se zároveň ve zvýšené míře shodují s polštinou nebo alespoň se sousedními polskými nářečími za hranicemi republiky.“⁴¹

Město Karviná patří do této oblasti, a proto tento smíšený pruh více charakterizují na následujících řádcích, kde vycházím především z *Nástinu české dialektologie* Jaromíra Běliče.

---

³⁹ BOGOCZOVÁ, Irena, Eva JANDOVÁ, Jaroslav HUBÁČEK, Dana DAVIDOVÁ, Jan CHLOUPEK a Karel FIC. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997 s. 75 ISBN 8070424788.

⁴⁰BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 12-13. ISBN 14-567-72.

⁴¹ Tamtéž, s. 310.

6 Polsko-český smíšený pruh

V této kapitole bych se ráda věnovala polsko-českému smíšenému pruhu, který je charakteristický pro mluvu ve městě Karviná, jeho charakteristice a jazykovým jevům.

6.1 Charakteristika

Tento smíšený pruh zabírá území v moravské severovýchodní oblasti táhnoucí se na východ od Ostravy přes Bohumín a Jablunkov.⁴² Nářečí polsko-českého smíšeného pruhu na území České republiky *Encyklopedický slovník češtiny*⁴³ dále diferencuje na čtyři skupiny:

- a) typ karvinský
- b) typ bohumínský
- c) typ těšínský
- d) typ jablunkovský

Stejné rozdělení používá i Arnošt Lamprecht v *Českých nářečních textech*.⁴⁴ Irena Bogoczová však polsko-český smíšený pruh rozlišuje na úsek bohumínský, centrální, západní okrajový pás a úsek jablunkovský. Do centrální části patří města Český Těšín či Karviná a do západního okrajového pásu např. Petřvald nebo Havířov.⁴⁵

6.1.1 Soubor hlásek a jejich rozvržení

1. V inventáři souhlásek mají dialekty na celém území existující dvojici *l – ł*. Co se týče tohoto rozvržení, je stejné jako v dialektech slezských a

---

⁴² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 12. ISBN 14-567-72.

⁴³ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (edstr.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 397–399.

⁴⁴ LAMPRECHT, A. *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976

⁴⁵ BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009

východomoravských. Hláška *l* je v severozápadní části artikulovaná špičkou jazyka.⁴⁶

2. Souhláska *ch* je vyslovována velmi zřetelně, např. *kuchařka, chce, groch*.⁴⁷
3. Co se týče palatalizovaných ostrých sykavek *s'*, *z'*, ty se liší od slezských nářečí tím, že mají také „před původním *e* a jeho střídnicemi, v jistém rozsahu i před střídnicemi za staré *r'*, např. *s'edlok, z'eli, z'ym* „země“..., *s'yyp...aj*.“ Na části území však *s'*, *z'* splynulo se *š*, *ž*, např. *želi, šedlok* atd.⁴⁸
4. V tomto nářečí se nachází měkké retnice *p'*, *b'*, *m'*, *f'* a *v'*. Tyto měkké retnice tu větší rozsah než v severní podskupině východomoravských nářečí a také v okrajových úsecích nářečí slezských, poněvadž jsou také před původním *e* a jeho střídnicemi a střídnicemi za staré *l*, a *r*, např. *ov'es, p'erina, m'anovač, v'ilk, m'yryva*.⁴⁹
5. Co se týče fonému *g*, tak ten je ve větším rozsahu než v celé další oblasti, jelikož nenastala změna původního *g* > *h*. Např. *glova, noga* atd. Proto se naopak v omezeném výskytu objevuje foném *h*, např. *hož'ic'x chož'ic'*, především ve slovech přejatých z nářečí slezského a ze spisovné češtiny.⁵⁰
6. Polsko-český smíšený pruh má také foném *ʒ*, který lze se lze jít kromě nářečí slezských, ale také ve shodě s východomoravskými úseky za předhist. skupinu *dj, pravidelně i v případech *m'eža* či *cužy*. Foném *ž* je shodně jako v ostatních východnějších dialektch především ve skupině *žž*.⁵¹
7. Souhlásky v tomto nářečí jsou jen krátké, jejich soubor má ve většině dialektů celkem sedm ústních samohlásek a to jsou: *i, y, e, a, o, u, ú*. Na všech místech pak dvě samohlásky nosové, *y, ú* nebo jejich pozůstatky.⁵²
8. Souhlásky *d'* a *t'* se však vyslovují asibilovaně jako *c'* a *č'*. Jejich rozsah v jazyce, stejně jako rozsah souhlásky *ň* je velmi podobný jako ve slezských dialektch. Na části území však *c'*, *č'* splynulo s *č*, *čž*, např. *žeržeč, čyryp'ečatd*.⁵³

---

⁴⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 307. ISBN 14-567-72.

⁴⁷ KELLNER, Adolf. *Východolašská nářečí*. Brno. 1946, s. 9.

⁴⁸ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 307. ISBN 14-567-72.

⁴⁹ Tamtéž, s. 307.

⁵⁰ Tamtéž, s. 307.

⁵¹ Tamtéž, s. 307-308.

⁵² Tamtéž, s. 307.

⁵³ Tamtéž, s. 307.

9. Staré *o* se na celém místě částečně zachovalo, nicméně před nosovými souhláskami je však místo nich *û* (*u*), např. *noga*, *kupovac'*, *kop'ec* apod.⁵⁴
10. Místo původního *l* po retnicích je před tvrdými dásňovými souhláskami skupina *el*, např. *pelny* nebo *velna*. V jiných případech *'il*, např. *v'ilkchka*, *v'ilk* atd. Za původní *l* a po jiných samohláskách než po retnicích je zčásti *lu*, např. *dlug*, *slup*, *zčásti ul*, *ol/ûl*, popř. *u* nebo i jiné střídnice, např. *žulč*, *člno/ čûlno*.⁵⁵
11. Také za původní *r* za *r'* před tvrdými dásňovými souhláskami se nachází *ar*, v případech s někdejší délkou *or*, např. *baržo*, *kark*, *čorny* atd., za *r'* v ostatních případech *'yr/'ir*, *'yř*, popř. *'er*, *er*, např. *v'yriba*, *serce* apod.⁵⁶
12. Po tvrdých a měkkých souhláskách zůstalo původní *a* zachováno. Dřívější *á* je nahrazeno většinou hláskou *o*, před nosovými souhláskami pak *û* jako za *o*, např. *kabot*, *bložyn* atd.⁵⁷
13. Co se týče změny *sh-* > *zh-*, tak ta je ve východních nářečních skupinách podobná v polsko-českém smíšeném pruhu asimilaci původní skupiny *sg-* > *zg-*, např. *zгода* atd.⁵⁸
14. Nejen souhláska *u* po měkkých i tvrdých souhláskách zůstala, ale také *u*, které vzniklo zkrácením dřívějšího *ú*, v tvarech gen. pl. *očky*, *ušy* (*oči*, *uši*) nejde o přehlásku, ale o podoby, které vznikly analogií podle typu *kos'c'i*.⁵⁹
15. Změna týkající se starého *y* (*také y < i*) a také *y* vzniklé zkrácením *y* je podmíněna předchozí souhláskou; ovšem *i* a *y* se vyskytují skoro na celém území jako samostatné fonémy, jelikož v určitých případech se vyskytuje nové *y* také po souhláskách měkkých, např. *p'yc*, *b'yda*.⁶⁰
16. Staré *e* (*i e < ě*) je na celém území částečně zachováno s podmínkou, že:
  - a. před nosovými souhláskami je za ně *y* (*i*), např. *paňynka*, *ňymy*, *jymu* atd.

---

⁵⁴ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 308. ISBN 14-567-72.

⁵⁵ Tamtéž, s. 308.

⁵⁶ Tamtéž, s. 308.

⁵⁷ Tamtéž, s. 309.

⁵⁸ Tamtéž, s. 309.

⁵⁹ Tamtéž, s. 308.

⁶⁰ Tamtéž, s. 308.

b. před tvrdými dásňovými souhláskami pravidlem nastala tzv. dispalatalizace, kdy dochází ke změně *e* > 'o a *ě* > 'a, např. *s'ostra*, *ňev'asta*, *m'asto*, nebo *c'otka*.⁶¹

c. Za někdejší *é* po měkkých a bývalých měkkých souhláskách i za dlouhé *ě* je důsledně *y* (*i*), před tvrdými dásňovými souhláskami pak dispalatalizací 'ú (*u*) za *é* a dále 'o za bývalé dlouhé *ě*, např. *mlyko*, *gřych*, *lúd*.⁶²

17. Pro změnu staré *o* se na celém území částečně zachovalo, s podmínkou že:

a. před nosovými souhláskami je za něj *û* (*u*), např. *kop'ec*, *noga*, *kupovac'*

b. za staré *ó* je pravidlem *û* (*u*), např. *kûň*, *hrûz'a*.⁶³

18. V případech jako je *groch*, *bloto* atd., jsou staré krátké samohlásky podobně jako v dialektech slezských a východomoravských a středomoravských. Na dřívější tzv. náhradní a jiné délky, které jsou starší, naproti tomu ukazují příklady jako *god*, *drûzd apod*.⁶⁴

6.1.2 Skloňovací koncovky

1. Poměr mezi deklinací měkkých i tvrdých typů substantiv je většinou stejný jako v nářečích východních skupin. S východomoravskými nářečemi dochází ke shodě, když se na části území občas vyskytuje koncovka stejná s tvrdým skloňováním také v nominativu a akuzativu singuláru u neuter, jejichž slovní základ končí na *c*, např. *vajco*, *serco*, *kolco* atd.⁶⁵

2. Ve shodě se slezskými a středomoravskými nářečemi je koncovka *-u* jako u tvrdých typů také v lok. sg. měkkého skloňování maskulina a neuter, např. *na sercu*, *na biču*.⁶⁶

3. Substantiva typu *lok'ec'*, *kořyň*, *gos'c'*, *kolňa*, *Maruša* a zčásti i jiná, patří ke skloňování měkkému jako ve východních nářečních skupinách. Stejně jako ve většině slezských nářečí je po celém území zachováno tvrdé skloňování

---

⁶¹ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 308. ISBN 14-567-72.

⁶² Tamtéž, s. 308.

⁶³ Tamtéž, s. 308.

⁶⁴ Tamtéž, s. 309.

⁶⁵ Tamtéž, s. 309.

⁶⁶ Tamtéž, s. 309.

substantiv se slovním základem na *-s*, *-z*, společně s nářečními slezskými a východomoravskými pak také substantiva na *-l*.⁶⁷

4. Tvary lokálu a instrumentálu singuláru maskulin a neuter adjektiv jsou převážně vyrovnávány podobně jako ve velké části dialektů slezských, stejně jsou vyrovnávány i tvary zájmen rodových.⁶⁸
5. Tvar nom. pl. maskulin tvrdých přídavných jmen a rodových zájmen se liší od tvaru ostatních rodů stejně jako tvar životného maskulina ve všech nářečních skupinách východních.⁶⁹
6. V instrumentálu plurálu všech deklinací existuje po celém území jednotná koncovka *-mi*, např. *gûram'í*, *břegam'í*.⁷⁰

6.1.3 Slovesné tvary

- Původní tvar první osoby singuláru slovesa *být* zcela zanikl.⁷¹
- V tvarech první osoby singuláru i plurálu minulého času se pohyblivé osobní morfémy *-ch* (*-ech*), *-chmy* často vynechávají, pokud je osoba vyjádřena zájmenem. Ve většině případů však převažují podoby s těmito morfémy, např. *my nos'ili*, *jo nos'il* atd.⁷²
- Co se týče stop po přechodníku přítomném, tak ty se vyskytují pouze v pár adverbializovaných výrazech, např. *ňechcyncy*.⁷³
- Výrazy výsledného stavu se vyskytují v přičestí trpném jen v tvarech složeného skloňování, např. *je tu um'ecûne*.⁷⁴
- Tvary rozkazovacího způsobu s druhou osobou singuláru na *-i* (*j*) / *-y* (*j*) mají na celém území v první a druhé osobě plurálu zakončení *-i* (*j*)*my*, *-i* (*j*)*ce*, např. *zavřij* - *zavřijmy* - *zavřijc'e*.⁷⁵

---

⁶⁷ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 309. ISBN 14-567-72.

⁶⁸ Tamtéž, s. 309.

⁶⁹ Tamtéž, s. 309.

⁷⁰ Tamtéž, s. 310.

⁷¹ Tamtéž, s. 310.

⁷² Tamtéž, s. 310.

⁷³ Tamtéž, s. 310.

⁷⁴ Tamtéž, s. 310.

⁷⁵ Tamtéž, s. 310.

6.1.4 Další znaky

1. Mezi společné znaky všech nářečí polsko-českého smíšeného pruhu shodné s polštinou, stejně jako u nářečí slezského a částečně východomoravského, patří slovní přízvuk, který je u slov situovaný na předposlední slabice. Tento přízvuk je „spojený s poněkud větším silovým rozdílem mezi přízvučnými a nepřízvučnými slabikami než v nářečích, které mají svůj pravidelný přízvuk na slabice první, a často i s tendencí, zvláště v emfatické řeči, k prodlužování, popř. k zvyšování tónu přízvučných samohlásek.“⁷⁶ V jiných částech území se v proudu řeči méně nebo více objevuje ve slovech trojslabičných a také delších přízvuk na slabice první. A to především v nejjihnější části smíšeného pruhu frekvence tohoto přízvuku dokonce převládá.⁷⁷
2. Mezi jiné znaky, které se vyskytují ve všech nebo skoro ve všech nářečích polsko-českého smíšeného pruhu jsou především tyto:
  - Výslovnost zdvojeného *n* v případech jako jsou *Anna, panna, dřev'ánný, kam'ýnný* atd.⁷⁸
  - Asimilace *v* k předcházející neznělé souhlásce např. *tfardy*, v omezenějším rozsahu také po úžinových souhláskách, např. *sfúj, chfalic'*.⁷⁹
  - Znělá výslovnost párových souhlásek před samohláskami a jedinečnými souhláskami na mezislovním předělu a na švu morfémů v případech typu *nůž něhcym* atd.⁸⁰
  - Zachování tzv. pobočných slabik v různých případech odchylně od jiných nářečí souvisí s neexistencí slabičného *r* a *l* a dalších souhlásek, např. *mys'l, pov'etrňok* atd. nebo jejich odstranění zánikem jedinečné souhlásky, např. v genitivu singuláru rozk. způsobu *někñi* ,neklñ' či genitivu plurálu, př. *pos ,pásem'*.⁸¹

---

⁷⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 310. ISBN 14-567-72.

⁷⁷ Tamtéž, s. 73.

⁷⁸ Tamtéž, s. 310.

⁷⁹ Tamtéž, s. 310.

⁸⁰ Tamtéž, s. 311.

⁸¹ Tamtéž, s. 311.

- V dativu singuláru je *u* substantiv (maskulin) koncovka *-ovi* na rozdíl od polštiny pouze u životných, především u typů předseda a soudce, např. *Juřicov'í*.⁸²
- Tvar akuzativu plurálu substantiv maskulin je shodný s tvarem genitivu, např. *p'ekaři, chłopův*.⁸³
- Sjednocení skloňovacích koncovek v plurálu je provedeno nejen v instr. všech typů. Ale také v dat. substantiv všech rodů, kde převládá koncovka *-um, -ům* např. *p'ekařům, sukňům*. Ve většině případů i v lokálu s převažující koncovkou – *ach*, např. *sukňach, p'ekařach*.⁸⁴
- Tvar nominativu singuláru mužského rodu přídavných jmen přivlastňujících mužským osobám končí na *-ův (ůf)* např. *synův*, ve všech dalších pádech mají přivlastňovací přídavná jména skloňování složené to je v nominativu a akuzativu singuláru středního rodu a v nominativu a akuzativu plurálu mužského neosobního, ženského a středního rodu jsou tvary typu *synove* atd.⁸⁵
- Slovesa *chtít, jíst, vědět* mají ve třetí osobě plurálu tvary *chcům, ježům, v'ežům*.⁸⁶
- V rozkazovacím způsobu slovesa *být* jsou po celém území podoby *byž', byž'my*.⁸⁷
- V přičestí minulém sloves typu *spadně - spadnuc'/-nyc'* je podobně jako v slezských nářečích tvar singuláru mužského rodu pravidelně s *-ny-, -nu-*, další tvary jsou pak bez této přípony, např. *chytnul x chytla*.⁸⁸

6.1.5 Oblastní rozdíly

- Vedle těchto společných znaků je mezi dialekty na území polsko-českého smíšeného pruhu nashromážděno nemalé množství různých rozdílů, jak je zčásti patrné již z celkové charakteristiky.⁸⁹
- Jižní úsek se odlišuje od souboru hlásek jiných nářečí kolem území Jablunkova neexistencí palatalizovaných ostrých sykavek *s', z'*, a také *c', ž'*, to je jejich

⁸² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 311. ISBN 14-567-72.

⁸³ Tamtéž, s. 311.

⁸⁴ Tamtéž, s. 311.

⁸⁵ Tamtéž, s. 311.

⁸⁶ Tamtéž, s. 312.

⁸⁷ Tamtéž, s. 312.

⁸⁸ Tamtéž, s. 312.

⁸⁹ Tamtéž, s. 313.

splynutím s tupými sykavkami š, ž, č, ě podobně jako ve většině západní podskupiny slezských nářečí; na Jablunkovsku se ale na rozdíl od západní slezské podskupiny po těchto souhláskách objevuje dvojice *i-y*. Zařazení do systému této dvojice je diferenční, např. *čicho, žima, ošika x žyč, učyrač*.⁹⁰

- V některých dialektech se podle Běliče projevují také tendence k „dekompozici měkkých ostrých sykavek, ale při zachování jejich palatalizovanosti. Fonetická realizace nosovek jako samohlásek s nosovým přídechem se na velké části území zachovává pouze uvnitř slova, a to před úžinovými souhláskami, jinak jsou nosovky zpravidla rozloženy v ústní samohlásku a nosovou souhlásku, pokud vůbec neztrácejí nosovost, zvláště v případech na konci slova.“⁹¹
- Mezi morfologické rozdíly nářečími polsko-českého smíšeného pruhu patří také koncovka *-o* v nominativu plurálu podstatných jmen mužského rodu, která se vyskytuje častěji zvláště na Jablunkovsku, např. *kamračo, paňo*. Výraznější je nestejně rozvržení přídavných jmen k měkkému a tvrdému skloňování, které je podmíněno především fonologicky, a to postavením koncové souhlásky daného adjektiva v souboru souhlásek.⁹²
- Skloňování rodových zájmen se podobně jako ve slezských nářečích ve většině tvarů shoduje se skloňováním přídavných jmen, v jejich rozvržení ke skloňování měkkého a tvrdého typu jsou ale mezi dialekty podobné rozdíly jako u přídavných jmen. Všude je tvrdé skloňování např. *tymu, tego/tymu, jego/jimu* atd. a měkké skloňování v případech *mojigo/mojimu* je však na Jablunkovsku *našiho/našimu*, kdežto na ostatním území *našego, našymu*.⁹³
- Tvary budoucího času slovesa *být* mají v jižnějších částech území podobu *bedym, beʒ'eš* a v severním úseku *bydym, byʒ'eš*. Složené tvary budoucího času nedokonavých sloves se ve většině nářečí, zvláště v první osobě singuláru mužského rodu, ojedinele také v ostatních rodech a osobách, ve shodě s polštinou často tvoří spojením *bedym* plus přičestí minulé významového slovesa.⁹⁴

---

⁹⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 312. ISBN 14-567-72.

⁹¹ Tamtéž, s. 313.

⁹² Tamtéž, s. 313.

⁹³ Tamtéž, s. 314.

⁹⁴ Tamtéž, s. 314.

- Kromě uvedených jevů se víceméně objevují v západním pomezí polsko-českého smíšeného pruhu ještě jiné znaky, které se shodují se sousedními slezskými nářečnými, popř. s ostatními dialekty českého jazyka.⁹⁵
- Co se týče celkové současné situace v nářečích polsko-českého smíšeného pruhu, vůbec není jednoduchá. Vliv na tuto situaci má přemísťování obyvatel z místa na místo, kdy lidé přecházejí do severních částí zemí, kde převládá větší průmysl, ale i z jiných nářečních oblastí. To celkově vede jak k míšení, tak k rozkladu tradičních nářečí. Na druhé straně nejen různorodá národní a jazyková příslušnost totožného nářečního základu je důsledkem jak působení spisovné češtiny, tak i polštiny. To znamená, že je možné vidět, jak se jejich mluva rozdílně vyvíjí.⁹⁶
- Jaromír Bělič dodává „Působení češtiny je ovšem vlivem okolností silnější a různé české prvky spisovné nebo nářeční se mnohdy objevují i v mluvě příslušníků polské národnosti.“⁹⁷
- Velká část slov, která jsou polského původu, se považuje z dnešního hlediska za slova ustálená a běžná. Tak je tomu u slov jako je *kura*, *kokot*, *ščur*, *vesno* atd. Pak také u slov velice častých jako jsou např. *lebo*, *bo* aj.⁹⁸
- Na utváření běžné mluvy mladých lidí má zcela určitě vliv také vzdálenost od nářečně kompaktního osídlení. Bližší kontakt s blízkou sousedícím nářečním územím působí na životaschopnosti některých znaků. Naopak větší vzdálenost přispívá k vyrovnávání oblastně podmíněných jevů a k zvýšenému působení spisovných prvků jazyka.⁹⁹

---

⁹⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 315. ISBN 14-567-72.

⁹⁶ Tamtéž, s. 315.

⁹⁷ Tamtéž, s. 315.

⁹⁸ SOCHOVÁ, Zdeňka. *Lašská slovní zásoba: jihovýchodní okraj západolašské oblasti*. Praha: Academia, 2001. s. 26. ISBN 80-200-0421-1.

⁹⁹ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000., s. 104. ISBN 80-210-2470-4.

7 Charakteristika respondentů

Do této kapitoly bych ráda zahrнула bližší představení mých vybraných respondentů, se kterými jsem pořídila nahrávky sloužící k zachycení běžné mluvy v Karviné. Nahrávky tvoří pět neformálních a spontánních rozhovorů se sedmi respondenty ženského a mužského pohlaví.

Mluvčím (A) je Lucie Nováková, která se narodila roku 1993 v Karviné. V tomto městě vystudovala gymnázium, kde složila maturitu a nyní studuje vysokou školu. Pokud se jí vše podaří, stane se letos bakalářem. Pokračovat v navazujícím studiu již nechce. Lucie žije od narození v Karviné, ale ráda by se odstěhovala a našla práci v Londýně, kde měla v létě brigádu. Nyní plánuje jet na čtyři měsíce do Spojených států amerických a pracovat tam jako recepční v horském hotelu, kde chce načerpat nové zkušenosti.

Mluvčím (B) je Hana Dvořáková. Narodila se v Karviné roku 1989. Vystudovala gymnázium v Karviné a nyní pokračuje ve studiu práv na vysoké škole, kterou by měla dokončit příští rok, kdy by ještě chtěla začít další obor. Celý život žije v Karviné, jen dvakrát v týdnu jezdí do Prahy. Jejím vysněným povoláním je práce právníka. Občas doučuje anglický a francouzský jazyk. Na základní a střední škole přispívala články do novin. Nyní pracuje v hotelu jako recepční na částečný úvazek.

Mluvčí (C) je Michal Tomala, který se narodil v Karviné roku 1993. Absolvoval v tomto městě obchodní akademii (obor Ekonomické lyceum) a nyní pracuje v cestovní agentuře. Také se občas věnuje účetnictví a vyrábí pro firmy různé reklamní letáky. V rozhovoru mluví o své kapele, ve které hraje na bicí. Celý život žije v Karviné, ale rád by se odstěhoval za práci do Prahy nebo Olomouce a tam v budoucnu podnikal jako majitel nějaké restaurace či kavárny.

Mluvčí (D) je Jan Kořínek. Narodil se v Karviné roku 1991. Jeho otec pochází ze Slovenska a matka z Česka. Vystudoval v tomto městě gymnázium a po maturitě pokračoval ve studiu na Masarykově univerzitě v Brně. Je vystudovaným inženýrem v oboru marketingu. Celý život žil v Karviné a nyní pracuje v Ostravě v IT firmě a živí se jako programátor. V následujících pár měsících se chce odstěhovat za práci do Prahy, kde bude pokračovat ve stejné firmě jako nyní.

Mluvčí (E) je Lukáš Panenka narozený v Karviné v roce 1987. Vystudoval střední průmyslovou školu v místě svého narození, má maturitu a nyní pracuje jako dispečer mezinárodní firmy. Celý život žije ve městě Karviná a má dceru. Jednou by chtěl opustit svou nynější práci a naplno se věnovat své kapele a hudbě celkově v karvinské iniciativě Dokořán, která podporuje kulturní dění ve městě.

Předposledním mluvčím (F) je Lenka Kratochvílová. Narodila se roku 1992 v Karviné. Vystudovala místní gymnázium, absolvovala bakalářské studium na univerzitě v Ostravě obor sociálně zdravotní pracovník a nyní si hledá práci v tomto odvětví, protože ji tato práce baví a naplňuje. Do budoucna určitě v Karviné bydlet nechce a chtěla by se odstěhovat do hlavního města České republiky.

Posledním mluvčím (G) je Michal Tvrdík. Narodil se v Karviné roku 1992. Vystudoval střední průmyslovou školu v Karviné a nyní pokračuje ve studiu na vysoké škole v Ostravě. Má titul bakalář v oboru strojírenství a nyní pokračuje v magisterském studiu téhož oboru. Po studiu by chtěl pracovat ve strojírenství v nějaké elektrárně a věnovat se své kapele a hraní na kytaru, na kterou hraje už od malička.

8 Odchylky od normy

V druhé části bakalářské práce, tedy v části praktické, se budu věnovat morfologickým a fonologickým odchylkám od normy, které jsem analyzovala z přepsaných nahrávek mých respondentů. Odchylkami se myslí všechny jevy, které se odchyľují od obecně závazné normy jazyka, resp. porušení jazykové normy.¹⁰⁰ Všechny nahrávky, které byly přepsány, jsou dlouhé téměř hodinu a třicet minut. Informace o mluvčích jsou vloženy v identifikačních štítcích, které jsou součástí přílohy. Všechny přepisy respondentů včetně audio nahrávek jsou přiloženy na CD.

8.1 Hláskosloví

Fonologie je podle Marie Krčmové pojata jako jazykovědná disciplína, která se zabývá zvukovou stránkou jazyka. Je to nauka o různých způsobech využívání zvukového materiálu v samotném jazyce. Základní jednotkou zvukové stránky jazyka je foném. To je zvukový jazykový prostředek, který slouží k tomu, aby odlišil morfémy, slova nebo tvary slov téhož jazyka s odlišným významem, a to gramatickým či lexikálním.¹⁰¹

Fonetika a fonologie se také „...věnuje studiu systémových akustických jednotek jazyka z hlediska jejich funkce. Při systémovém přístupu, kdy je v systému třeba vymezit jedinečný soubor rysů každé jednotky zvlášť, se tedy takto studují zároveň i komponenty znaku, jeho figury. Proti praktičtější fonetice, zaměřené na způsoby realizace (fonémů) a jejich varianty, je přístup fonologie abstraktnější a teoretičtější. Podle své bližší orientace se její jednotlivé druhy nazývají fonologie segmentální, suprasegmentální, generativní aj.“¹⁰²

---

¹⁰⁰ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. S. 18. SBN 978-80-247-2979-4.

¹⁰¹ KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 9.

¹⁰² ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 116. ISBN 978-802-4619-460.

8.1.1 Krácení vokálů

U všech respondentů si lze všimnout krácení vokálů, které je pro zdejší nářeční skupinu charakteristickým prvkem. Ke krácení dlouhých samohlásek dochází nejen u sloves, ale i u substantiv, adjektiv, pronomin a také u dalších slovních druhů. Krácení vokálů probíhá ve tvarotvorných bázích, ale i ve formantech. Ukázka krácení vokálů z nahrávky mluvčího (A): *ja nevim* → / jako něgdo řikal zas že to je → / o prazdninax → / ?ale jako ja bix tam xřela bit jes + li do te ?ameriki pojedu → / asi bix tam xřela bit jako do pulki řijna

U krácení vokálů dochází ke krácení z:

- á>a (slov jenom za *patnact sekunt*, *mam moc prace*, *ja to nemam moc rada*, *ti to budeš porovnavat mezi nama* *ja* *mluvime*, že *ja* to mñesto *neznam*)
- é>e (sou *strašne slevi* jenomže, *ale to to je jako drsne no*, *domu do karvine* spátki *ukazuje to aji čas*, *nevim + estli to nebilo řim že to d'elali napoprve*, a ta *praha jako to je take že + dibi třeba nešel londin*)
- í>i (*zitra a pozitři* *nemam moc*, jako *nevim* na *mapje* *gdi to jezďi*, se *třeba spozdi vic*, *nerada leřim* jakože, *honza jako mluvi* tag *specificki*, *f pohod'e* to *budeš mit s honzou*, *ten je taki ukecani*)
- ů, ú > u (*dvje a pul* nebo *mam mluvit*, o *hodinu a pul*, tag jako to bilo ?*uplñe* *hrozne*, *prubjex* celého *semestru* to to bude *vjetři makačka* no, někteři *třeba nedali vubec skouřki* ?a *kvuli řex skouřkam* *nemohli jit dál*)

Ke krácení vokálů dochází ze 71 %, konkrétně 11 995 samohlásek (ze 16 895 samohlásek, které jsou ve spisovné češtině dlouhé) se v analyzovaných textech zkrátilo. Ponechání původní („spisovné“) délky je v nahrávkách patrné jen ve 29 %. Nejčastěji se zkracují hlásky *á*, *é*, *í*, *ú*. Hlávka *ó* se zkracuje méně často, ale hlavní příčinou je především fakt, že jde o dlouhou samohlásku, která má v češtině naprosto periférní postavení.

SPISOVNÝ TVAR	KRÁCENÍ
29 % (4 900)	71 % (11 995)

8.1.2 Přehláska U > I

Tato hlásková změna je datována do 14. století. Přehláska *u > i* je součástí vývoje hláskosloví. Tato změna proběhla pouze tehdy, když samohlásce *u/ú* předcházela měkká souhláska, např. *břuch* → *břich*, *dušu* → *duši*, *děla ú* → *děla í* apod.¹⁰³

Dle nahrávek bylo zjištěno, že k přehlásce *u > i* došlo pouze u slovesa *děkovat* v první osobě singuláru. K přehlásce *u* jiných slovních druhů v nahrávkách nedochází. Opačný stav, kdy přehláska nebyla úspěšně provedena, je pozorovatelný především v první osobě singuláru indikativu přítomnosti, zejm. u verb třetí slovesné třídy, tedy u vzorů *kupovat* a *krýt* (kde je „nepřehláska“ ve shodě se spisovným jazykem) a také u nepravidelného slovesa *chtít*. K nepřehlásce došlo také ve formantu akuzativu singuláru substantiva kyselice: + *sem si dal kiselicu no* → / *a čaj*

Ukázka přepisů mluvcích, kdy došlo k nepřehlásce: *no tam nepřestupuju ne, jo d'ekuju, ale to zase ?oceňuju, já se potřěbuju podívat na tu polohu, + pijuju čaj s rumem, jo ja jako prostě kombinuju jednoduxou matematiku, ten tiden ja si z něho vůbec nič nepamatuju ja si na tu dovolenou nepamatuju, ja to xcu tagle no*

Níže je zobrazena tabulka, která ukazuje využití přehlásky. 17krát byla použita varianta bez přehlásky a jen 8krát s přehláskou.

PŘEHLÁSKA U > I	
U	I
68 % (17)	32 % (8)

---

¹⁰³LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 70. ISBN 14-599-86.

8.1.3 Diftongizace Ý > EJ

K této diftongizaci došlo na konci 14. století.¹⁰⁴ Objevuje se jen u dvou mluvčích (E a G). V prepisech se objevila u adjektiv, např. *hrozný hnusný, oranžový, šikovní* atd. Diftongizace tedy nebyla úspěšně provedena, jelikož diftong *ej* je charakteristický pro středočeská nářečí, nikoliv lašská. Ukázka přepisu mluvčího (F): *říkám po+ t' ji tam něco hodit* → / ?a mixal fuj take cigaňe budu něco hazet ne → / říkám ti seš **hroznej** ?oňi tu vid'ělávaj na ulici ?a ti nemam nedam a šli + sme dal →/

Tabulka ukazuje v %, kolikrát byla diftongizace provedena. Změna monoftongu na diftong proběhla v 16 případech ze 128.

DIFTONGIZACE Ý > EJ	
Ý	EJ
89 % (128)	11 % (16)

8.1.4 Asimilace znělosti

U mluvčích proběhly velice často asimilace znělosti. Asimilace znělosti je chápána jako jev, kdy se mění znělá souhláska na neznělou a opačně. Asimilace má dva různé směry: 1. progresivní, kdy se první hláska ve skupině nemění, ale má vliv na hlásku následující a 2. regresivní, u které se mění první hláska v pořadí, následující zůstává beze změny.¹⁰⁵

- **Asimilace znělosti S > Z**

K této asimilaci znělosti (z předního neznělého konsonantu na přední znělý konsonant) dochází především na začátku nebo konci slov, například u osobního zájmena *my*, u substantiva *sbírka a shoda* či verba *sbírat a shromáždnit*. K této asimilaci dochází

---

¹⁰⁴ DITTMANN, Robert. *Stručný přehled staročeské morfologie*. [online]. [cit. 2016-12-08]. Dostupné z: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Shrnut%C3%AD-morfologie-a-hl%C3%A1skoslov%C3%AD-1.pdf>

¹⁰⁵ KOMÁREK, Miroslav. *Nástin fonologického vývoje českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 77-78. 1982.

u mluvčích především před konsonantem *b* a *h*. Ukázka přepisu mluvčí (B): *to je teda slušná **z**birka kitar*

Zde patří také asimilace *sme/zme*. Obě varianty, tedy znělá i neznělá, mohou existovat v promluvách jednoho mluvčího. U skupiny východomoravské se vyskytují oba typy zhruba ve stejném poměru.¹⁰⁶ V prepisech však převládá varianta *sme*. Asimilace *zme* byla realizována jen u třetího mluvčího, a to přesně 4krát. Ukázka přepisu mluvčího A s variantou *sme*: *no mi + **sme** tam přijeli → / potom + **sme** šli na koncert → / + **sme** tam mňeli takovou tu afřpárty u vitoška pamatuješ ↑ /*

Ukázka mluvčího (C) s variantou *zme*: *a to co + **zme** vižadovali bil ful tajm nasazeňi prost'e at' hrajou a snaží se at' xod'i na skouški prost'e + **zme** bili přišnější → /*

V tabulce níže jde vidět, kolikrát byla v nahrávkách použita asimilace znělosti. Asimilace byla provedena celkem 52krát, zatímco v 84 případech k asimilaci nedošlo.

PŘEHLÁSKA S > Z	
S	Z
62 % (84)	38 % (52)

• Asimilace ve skupině konsonantů SH

Výslovnost *zh* (s regresivní asimilací) a *sch* (progresivní asimilací) je v národním jazyce velmi živá, což odráží i spisovný jazyk, přiznávající oběma podobám statut spisovnosti.¹⁰⁷ V prepisech se tato asimilace objevuje přesně dvakrát, s výslovností *zh*. Ukázka přepisu mluvčího (B): *pořat vznikali ňake nové komplikace prost'e no → / že + sme se **nezhodli** vlas + ňe na ničem no → /*

---

¹⁰⁶ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 27. ISBN 80-210-2470-4.

¹⁰⁷ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 26. ISBN 80-210-2470-4.

V tabulce lze vidět, že k asimilaci na *sh* nedošlo u žádného mluvčího.

ASIMILACE VE SKUPINĚ KONSONANTŮ SH	
ZH	SCH
100 % (2)	0 %

- **Asimilace znělosti Ď > ť**

Znělostní asimilaci najdeme také u znělého tvrdopatrového konsonantu *d'* na neznělé *t'*. Ve většině případů k ní dochází pouze na konci slova u adverbia *ted'* a jeho varianty *ted'ka*, která se v nahrávkách objevuje mnohem častěji. Ukázka přepisu mluvčího (A) s touto asimilací znělosti: *no tag + le no* → / *jinač tet' mňe + ešče napadlo gdiš ses ptala na ti koncerti že na kterej se teším nejvíc* → /

Níže je statisticky vypočítána tato asimilace znělosti. V nahrávkách se tato asimilace objevuje celkem 37krát a neproběhla 11krát.

ASIMILACE ZNĚLOSTI Ď > ť	
Ď	ť
23 % (11)	77 % (37)

- **Asimilace znělosti K – G**

Další je změna zadopatrového neznělého *k* na znělé *g*. Ta se objevuje u respondentů v adverbích *jak, pak, jinak, tak* či substantiva *krok*. O asimilaci zájmena *kdo* však nelze hovořit, pokud máme na mysli změnu jedné hlásky, jelikož zde se žádná hláska nemění. Zájmeno *kdo* je ve všech případech vyslovováno jako *gdo* a jde jen o

čistě historickou náhodou¹⁰⁸, že konsonant *g* je zapsaný jako konsonant *k*. Ukázka přepisu mluvčího (C): *tak ?oni odešli a samozřejmě s tím gdiš ?odejdou tag vlas + ně potřebujou za sebou zacelit tu ránu tím že prosťe budou vikládat ?o nás že + sme takoví a makoví no → /*

Níže je statisticky vypočítána tato asimilace znělosti. V nahrávkách se tato asimilace objevuje celkem 58krát, naopak neproběhla 31krát.

ASIMILACE ZNĚLOSTI K > G	
K	G
35 % (31)	65 % (58)

8.1.5 Elize

U všech respondentů si lze všimnout případů vypouštění hlásek, neboli elizí, které jsou analyzovány níže.

- Elize hlásky „J“

U všech respondentů bylo zaznamenáno vynechání počáteční hlásky *j*, jen ojediněle se hláska *j* objevovala. Elize této hlásky byla zaznamenána především u slov *jenom*, *jenomže* nebo *jméno*. Ukázka elize u přepisu respondenta (C): *že + enom něco vífoťíme → / hodíme k tomu ňakí malí komentařek ?a prosťe je nam to prosťe uplňe jedno → / + enom ?úplňe → / prosťe ti vjeci + sou najednou*

---

¹⁰⁸ Změny hlásek - příklady: *Fonetika* [online]. [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/jazyk/files/fonetika/zmeny-hlasek-priklady.pdf>

Tabulka statisticky zobrazuje tuto asimilaci znělosti. V nahrávkách se tato asimilace objevuje celkem 81krát a neproběhla 7krát.

ELIZE HLÁSKY J	
ELIZE HLÁSKY J	S HLÁSKOU J
92 % (81)	8 % (7)

- **Elize hlásky „K“**

Kromě elize hlásky *j* dochází taky k počáteční elizi hlásky *k*, především u slov, u kterých následuje konsonant *d* - *kdyby*, *když* nebo *kdysi*. Ukázka transkripce mluvčího (C): *co se osobi tíče asi ne* → / ?ale jako + **diš** máš nějaký projekt ?a snažíš se ho propagovat *no* → / Níže je statisticky vypočítána tato asimilace znělosti. V nahrávkách se tato elize objevuje celkem 50krát a neproběhla 22krát.

ELIZE HLÁSKY K	
ELIZE HLÁSKY K	S HLÁSKOU K
69 % (50)	31 % (22)

- **Elize hlásky „V“**

K elizi konsonantu *v* dochází u mluvčích většinou na začátku slov. Jako příklad lze uvést slova *vzdor*, *vzkázat*, *vzdělaný* nebo *vzpomenout si*. Ukázka přepisu mluvčího (E): *a to bil jako mislím si jako tagoví jakože můj první* + **zdor** [I vůči našim]I ☺ → / , *prostě kdibix moh* + *prostě jako* + **skázat** *něco svému mlatšímu* → / *ja tag prostě nexot'*

V tabulce na následující straně je statisticky vypočítána tato elize. V nahrávkách se tato výpustka objevuje celkem 12krát a neproběhla 67krát.

ELIZE HLÁSKY V	
ELIZE HLÁSKY V	BEZ ELIZE
15 % (12)	85 % (67)

- **Elize celých slabik**

U respondentů také dochází také k elizi celých slabik, konkrétně adjektiva *nějaký* a *takový* jsou vyslovována jako *ňáký* a *taký*. Adjektivum *nějaký* bylo použito 12krát, *takový* 74krát, elize *nějaký* proběhla celkem 72krát a *takový* 10krát. Ukázka přepisu mluvího (F): *že jediné co ho napadá je prostě ňáká lampa → / ktera bi se tím tím tou změnou toho proudu se mohla zničit → /*

8.1.6 Epenteze

V prepisech si lze také všimnout epenteze, tedy vkládání hlásek doprostřed slov. Tento jev se nachází ve dvou případech – u základních číslovek *sedm* a *osm* celkem třikrát. Ukázka přepisu mluvího (G): *ti to neří historický koušek → tadi ti se dělali dva pjet → / tagže to je tag nula ?osum*

8.1.7 Depatalizace

Depatalizace znamená ztvrdnutí měkké souhlásky a do konce 14. století došlo ve staré češtině celkem ke třem depatalizacím. U měkkých párových souhlásek dochází k náhradě za párovou souhlásku tvrdou.¹⁰⁹ V přepisu mluvího (A) došlo k tomto jevu pouze v jednom případě, a to v základní číslovce *čtyři*. Ukázka přepisu: *no no no → / a to + sme tam bili všixni čtíri + ešće → /*

8.1.8 Přízvuk

Důležitým jevem, kterého si lze ve všech nahrávkách mluvích všimnout, je přízvuk. Spisovná čeština a také většina nářečí jazyka českého mají ustálený slovní

---

¹⁰⁹ KOMÁREK, Miroslav. *Historická mluvnice česká*. 2. vyd. Praha: SPN, 1962, s.54. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

přízvuk na první slabice slova.¹¹⁰ V nahrávkách všech mluvčích si však lze všimnout přízvuku na předposlední slabice, který je pro lašská nářečí typický.

8.1.9 Shrnutí

V této kapitole jsem se věnovala hláskosloví. Mezi nejvýraznější jevy, které jsou pro mladou generaci v této oblasti typické, patří především krácení samohlásek. Hojně se také využívá elize hlásky *j* či asimilace znělosti *d'>t'*. Mezi odchylky, které se příliš neprojevily, patří například diftongizace *y>ej* či přehláska *u>i*. Ve zkoumané oblasti byl také zaznamenán vliv českých dialektů, což se projevilo především u diftongizace *y>ej*.

8.2 Tvarosloví

Tvarosloví neboli morfologie je podle Příruční mluvnice češtiny „částí gramatiky, která pojednává o slovních druzích z hlediska jejich forem a základních významů těchto forem.“¹¹¹ V publikaci *Jazyk a jazykověda* od Františka Čermáka dále najdeme definici: „Obecně se morfologií míní ta oblast gramatiky, která studuje povahu a chování morfémů, podle jejich dvou dosti odlišných typů se pak dělí i morfologie, a to na morfologii v užším a širším smyslu.“¹¹²

Dá se říct, že morfologie zahrnuje konjugaci, deklinaci a popř. i komparaci – pokud je jazyk má. Tvarosloví se také podle nejnovějších teoretických přístupů věnuje i tvoření pojmenování, tvoření slov, dále o kompozici, derivaci, konverzi, univerbizaci, abreviaci či o kombinaci slov.¹¹³ Tato druhá část se bude zabývat tvaroslovnými odchylkami od normy spisovného jazyka.

8.2.1 Substantiva

1. Ve shodě s (téměř) celonárodním běžným územ nespisovným je velmi frekventované zakončení v instrumentálu plurálu jmenné flexe koncovkou *-ma*. Tento jev jde vidět např. ve slovech: *děčkama, spamerama, hetlajnerama nebo polákama*.

---

¹¹⁰ KOMÁREK, Miroslav. *Nástin fonologického vývoje českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 74.

¹¹¹ Informační systém Masarykovy univerzity. *Příruční mluvnice češtiny* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/www/393725/Prirucni-mluvnice-cestiny-morfologie.pdf>

¹¹² ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 134. ISBN 978-802-4619-460.

¹¹³ Tamtéž, str. 134.

Pro maskulina vzoru pán je spisovným tvarem instr. pl. tvar *pány*, nikoliv *pánama*. Pro feminina vzoru žena je spisovnou formou tvar – *ženami*, ne *vesnicama* a *slepicama*, jak se pravidelně objevuje u analyzovaných mluvčích. Pro neutra vzoru město existuje správný tvar instr. pl. *městy*, respondenti ale znovu a pravidelně používají koncovku –*ma*, tedy zaznamenáváme *městama*. Koncovka –*mi* se v instr. pl. u respondentů neobjevila vůbec, koncovka –*ma* celkem 14krát. Ukázka z transkripce respondenta (C): + *sme se stratili tagže + sme kličkovali mezi **vesnicama slepicema** tag + sme vid'eli ten život + sou to strašní bordeláři ne → /*

2. U všech respondentů se objevují augmentativa, neboli slova s výrazem zveličelým či dokonce hrubším, zakončena příponou –*ák*, např. *opravák*, *klikihák*, *karviňák*, *Polák*. V nahrávkách mluvčí příponu –*ák* tvoří od pouzve u substantiv a adjektiv, u numerálií či verb se tato přípona u mluvčích netvoří. Tento jev se objevil u mluvčích celkem 8krát. Slovo *opravák* je odvozeno od pojmenování opravný termín, kdy dochází také k univerbizaci, tedy změnu sousloví na jedno slovo. Výraz *Karviňák* patří do obyvatelských jmen, stejně jako např. *Moravák*, *Pražák*, *Polák* atd. Ukázka z přepisu mluvčích (A) a (C): *tagže tam tam xceme jakobi t'ém **karviňákúm** ?ukázat že to troxu ?umíme no aspoň ?aspoň troxu ↓ /*

3. Kromě augmentativ se v nahrávkách objevují také deminutiva, neboli slova zdrobnělá, která jsou zakončena buď na příponu –*ka*, např. *poklička*, *knížka* neb na příponu –*ko*, např: *kolečko*, *sklíčko* atd. Přípona –*ka* byla použita v 5 případech a přípona –*ko* v 11 případech. Ukázka přepisu mluvčího (E): *nakonec vidal teda knišku ?a stojí teda sedum a devádesát devjet liber jo → / tagže prost'e taková **kníška** → //*

8.2.2 Adjektiva

1. U adjektiv je komparativ a také superlativ tvořen příponou –*ší*, která je nejčastější (*nejlepší*, *nejhorší*), použita byla celkem 24krát. Také se objevuje přípona –*čí*, např. u slov *věčí*, *lepčí* nebo *menčí*, která se však objevuje méně častěji, celkem 8krát. Ukázka mluvčí (F): *mi + sme bili na jedné **lepčí** pláži*

2. Dalším jevem, který se v nahrávkách objevuje, je přípona, resp. tvarotvorný formant –*ej*, př. *šikovnej*, *duležitej*, *ktorej sd'ilenej*, *takovej*. Jde o již zmíněnou přehlásku (viz.kap.8.1.3). Ukázka přepisu mluvčích (C) a (E): *protože + sem se na něho d'ival a on*

bil tag + le něgde nat tím horizontem jo a bil ?uplňe oranžovej a tis mi + disi visvjetloval proč bil ?oranžovej

3. Místo spisovného výrazu *nějaký* se ve většině případů objevuje nespisovný výraz *ňáký*. Ukázka přepisu respondenta (C): *a jako + dicki prostě třeba gdiž se dřívám prostě na ňákí klip nebo + sem prostě na ňákém koncertě*. V tabulce je statisticky znázorněno, že respondenti daleko častěji používali výraz *ňáký* před spisovným výrazem *nějaký*. Výraz *ňáký* byl použit celkem 72krát, zatímco *nějaký* 12krát.

ŇÁKÝ	NĚJÁKÝ
86 % (72)	14 % (12)

4. Je nutno podotknout, že u adjektiv v genitivu singuláru se u maskulin vyskytuje spisovný intersegment *-e* místo nespisovného *í* či *ý*, kterého je používáno především ve středních Čechách. Tento jev se objevuje v nahrávkách pouze jednou a to u mluvčího (F): Ukázka přepisu: *a ve čtvrtek si vezmeš toho maršála svýho jo sebou ↓ /*

8.2.3 Pronomina

1. V nahrávkách se velice často objevuje podoba osobního zájmena *my* – *námi* a *vámi*, mluvčí ale říkají *náma* a *váma* (ale často bez kvantity). Ukázka z přepisu mluvčího (A): *a ti to budeš porovnávat mezi nama jag mluvime ↑ / jako subjekt ?a mluvil jako subjekt b é mluvil vice tag + le a makovje ↑ /*

V níže uvedené tabulce lze vidět, že tvar *náma*, *váma* v nahrávkách naprosto převládá. Byla použita 7krát.

NÁMA, VÁMA	NÁMI, VÁMI
100 % (7)	0 %

2. Také se u pronomén objevuje u respondentů nestažené skloňování přivlastňovacích zájem *můj* a *tvůj*. Mluvčí místo těchto výrazů říkají *moje*, *tvoje* a jejich různé pádové varianty. Přivlastňovací zájmeno *svůj* nebylo použito v nahrávkách vůbec.

Ukázka přepisu mluvího (B): *teřkom prostě můj **moje** jméno je džon keli je mi padesát devjet roku ?umírám na rakovinu jo → / + sem něgde vlastně u dubaje → /*

V tabulce lze vidět, že nestažený tvar byl použit daleko častěji než stažený. Nestažený byl použit celkem 11krát a stažený tvar 7krát.

NESTAŽENÝ TVAR	STAŽENÝ TVAR
61 % (11)	39 % (7)

3. Ukazovací pronominum *takový* se v přepisech se objevuje jako krátký tvar také s krátkým vokálem na konci. Skloňování tohoto pronomina je znázorněno na následující tabulce níže a je porovnáno se spisovnou formou. Ukázka přepisu mluvího (A): *tag možná pu + deme na brusleňi → / ?ale to **taki** ješře neňi domluvene → / bo tam **taki** musi kupovat take listki → / a do ned'ele zas večer jedu tag zas nevim co stihnu*

V tabulce níže lze vidět, že spisovný výraz je užíván daleko častěji. Výraz *taki* byl použit 10krát a *takový* zase 74krát.

TAKI	TAKOVÝ
12 % (10)	88 % (74)

Spisovné skloňování zájmena *takový* ve všech rodech

Nominativ	takový	taková	takové
Genitiv	takového	takové	takového
Dativ	takovému	takové	takovému
Akuzativ	takového	takovou	takové
Lokál	takovém	takové	takovém
Instrumentál	takovým	takovou	takovým

Skloňování v nespisovné formě, kterou využívají respondenti

Nominativ	taky	taka	take
Genitiv	takeho	take	takeho
Dativ	takemu	take	takemu
Akuzativ	takeho	takou	take
Lokál	takem	take	takem
Instrumentál	takym	takou	takym

4. Dalším jevem, který se v nahrávkách objevuje, je ukazovací zájmeno *tohle*, které je u mluvčího (D) vyslovováno jako *todlencto*. Použil jej celkem 6krát. Ukázka přepisu mluvčího (D): *tagže **todlencto** je vjec která t'e jakobi bavi jo ↑ /*

5. Co se týče osobního zájmena *on* v instrumentálu pl., tak v tomto tvaru se objevují dvě možnosti, které zasahují jak do kmenové samohlásky a promítají se do střídání podob *ni-* a *ně-*, jednak se samohláskou koncovou, v níž se uplatňují *-i* a *-a*.¹¹⁴ To znamená, že je možné v tomto pádě říci *nimi*, *nima* nebo *němi* a *něma*. U respondentů se vyskytuje pouze varianta *něma* u mluvčího (F): *+ sme jeli zrovna s **něma** vystoupíš a jedeš šalinou čtiři zastáfkí → /*

6. Co se týče akuzativu sg. zájmena *on*, tak po předložce se užívá varianta *něho* a *něj*. Obě tyto možnosti jsou spisovné. Varianta *něho* je typická pro východní oblast Moravy a pro Slezsko, zatímco ekvivalent *něj* se používá převážně v Čechách a v západních moravských oblastech. V severomoravském pohraničí se používají obě varianty.¹¹⁵ Respondenti na nahrávkách využívají právě variantu *něho*, která je pro zdejší oblast typická. Ukázka z nahrávky mluvčího (C): *1.tagže tam + de spíše ?o to ?ejsidisi co bude hrát a kolig lidí na **něho** pu + de no 2. a vspomněl + sem si na tebe protože + sem se na **něho** d'ival a on bil tag + le něgde*

---

¹¹⁴ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 96. ISBN 80-210-2470-4. ISBN 80-210-2470-4.

¹¹⁵ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 95. ISBN 80-210-2470-4.

V tabulce lze vidět, že výraz *něj* nebyl vůbec použit.

NĚHO	NĚJ
100 % (7)	0 %

7. V dativu singuláru osobního zájmena *já* existují dvě spisovné varianty, kterými jsou *mi* a *mně*. V nahrávkách u mluvčích se objevuje více varianta *mi*. U respondentů z Karviné bylo opravdu zjištěno, že používají v dativu sg. tvar *mi* než *mně*. Tvar *mi* byl použit celkem 31krát a tvar *mně* 14krát.

MI	MNĚ
69% (31)	31 % (14)

Ukázka přepisu mluvčího D: *tag to mi aňi neříkej ti jo*

Ukázka přepisu mluvčího B: *a podle mňe plno d'ecek jako neví tidlenc'í vjeci*

8.2.4 Verba

1. Ve flexi sloves je také užívána první osoba množného čísla slovesa *chtít* jako tvar *chcu*. U tohoto příkladu lze vidět, že tady nedochází k přehlásce, viz kapitola 8.1.2. Ukázka transkripce mluvčího (A): *já si budu muset zajít na studijňi a zeptat se jako → / se to řeší → / prot + že já xcu fakt na ti prazdnini do té ameriki no.*

Tvar *chcu/nechcu* je u mluvčích použit celkem 4krát, za to spisovné *chci/ nechci* celkem 7krát.

CHCI/NEHCI	CHCU/ NECHCU
64% (7)	36% (4)

2. Přechodníky, jsou neurčité slovesné tvary a děl se na dva typy – přechodník přítomný a minulý, nevyužil žádný z mluvčích. Mladá generace přechodníky mezi běžnou mluvou nepoužívá.

3. V tvaru 2 os.sg. minulého času je rozkolísanost vyvolána koexistencí dvou tvarů: jednak formy s prázdným tvarem pomocného slovesa (*dal jsi*), jednak varianty se zakončením –s (*dals*). Oba tvary mají svou paralelu ve spisovném jazyce, ale také v územně podmíněném běžném vyjadřování.¹¹⁶ Pro nářečí slezská je příznačná varianta *dal jsi*. V nahrávkách se toto sloveso objevilo pouze jednou, u šestého respondenta právě ve tvaru *dal jsi*. Ukázka přepisu mluvčího (C): *jsem si dal kiselicu no a čaj*

Druhá varianta se zakončením –s se uplatňuje u mluvčích pomocí jiných sloves, např. *být*. Ukázka přepisu respondenta (G): *spíš asi jaks to mňela ti*

4. V přičestím minulém je možné si všimnout u všech mluvčích vynechávání formantu *-l* např. u sloves *nést nebo podvést*, které jsou tak vyslovovány jako *nes* a *podved*. Jde především o verba, kdy je formant připojen k základku, který je zakončen souhláskou. U některých respondentů však tento formant zůstává připojen k souhláskou zakončenému základu. Vynechání proběhlo celkem v 6 případech z 15 realizací. Ukázka mluvčího (D): *ono to zňí jako bix t'e podved+*

8.2.5 Shrnutí

V této části jsem se věnovala analýze tvaroslovných nářečních jevů. U každého případu je alespoň jedna ukázka doložení daného jevu. Z této analýzy si lze všimnout častého využití koncovky *–ama* v instrumentálu plurálu u maskulin, feminin i neuter. Další jev, který mluvčí hojně využívali, je v instrumentálu plurálu slovesa tvar *náma, váma*. Na druhou stranu některé jevy nepoužili mluvčí vůbec, např. přechodník minulý nebo přítomný (což je očekávatelné) či u zájmena *on* v akuzativu singuláru tvar *něj*. Na základě analýzy je ale možné konstatovat také to, že do mluvy mladých respondentů zasahují i některé prvky z jiných dialektů, např. českých, a to koncovka *–ma* v instrumentálu plurálu feminin nebo formant *–ej* u tvrdých adjektiv. Výzkum proběhl pouze u sedmi respondentů. Je otázka, jakých výsledků by se dosáhlo při rozsáhlejším průzkumu.

---

¹¹⁶ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97. ISBN 80-210-2470-4.

8.3 Výrazy respondentů

Tato podkapitola se zabývá specifickými výrazy získaného nahraného materiálu. Zaměřuje se především na nářeční výrazy a slova, která mají u mluvčích jiný význam, než který je daný ve spisovné češtině nebo je ve slovníku spisovného jazyka českého nenajdeme. Pro určení významu slova byla použita internetová verze *Slovníku spisovné češtiny* nebo individuální znalost jazyka. Výrazy jsou seřazeny abecedně.

1. **aji** – ve slučovacím poměru nahrazuje spojku *a*. Ukázka přepisu mluvčí (A): *aji hanjka s honzou spali ?u vitoška*
2. **baba** – výraz ve významu „žena“, často i neutrálním smyslu. Ukázka mluvčího (D): *je tadi ta baba*
3. **bo** – spojka, užitá hlavně v důvodovém vztahu. Toto slovo nahrazuje spojku *neboť* či *protože*, obvyklou ve spisovné češtině. Ukázka přepisu mluvčí (A): *?ale to taki ještě není domluvene → / bo tam taki musí kupovat lístki*
4. **bum** – není myšleno jako „citoslovce spadnutí“, ale úspěšná věc, v nynější době, nějaká „pecka“, rozmach, slovo pochází z angličtiny jako *boom*¹¹⁷. Ukázka přepisu mluvčí (B): *ten ?aliekspres teřka prožívá takoví jako bum*
5. **drsný** – v tomto případě není toto adjektivum myšleno jako hrubý či opak hladkého, ale jako stylový nebo dobrý. Ukázka přepisu mluvčí (A): *to to je jako drsne no*
6. **furt** – výraz nahrazuje výraz *stále* nebo *pořád*, v nahrávkách se objevuje často, ale není regionálně příznakový (je prostě jen mluvený/nespisovný). Ukázka přepisu mluvčí (G): *ale mixal furt ňegde trajdal → /*
7. **hadry** – kusy oblečení. Ukázka přepisu mluvčí (C): *tadi jde vid'et že to ?uš maš jako k ňákím lepším řem hadrúm ↓ /*
8. **hafo** – hodně, něčeho je moc. Ukázka přepisu mluvčího (B): *fakt mega hafo monstrozňi je to*

---

¹¹⁷ HOLUBOVÁ, Václava. *Boom: Naše řeč* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5936>

9. **chrsnout** – vylít někam nebo na někoho tekutinu (spisovně česky: *chrstnout*).
Ukázka přepisu mluvčí (B): *a xrsnouť na ňi talíř ?a že ji to poleťi do obličeje*
10. **jak sviňa** – zveličení pro něco velkého. Ukázka přepisu mluvčí (B): *ten má přízvuk jako sviňa ti jo*
11. **makačka** – slangově *těžká práce, dřina*¹¹⁸ Ukázka přepisu mluvčí (A): *asi budu f průbjehu celého semestru →/ to bude vječí makačka*
12. **masakr** – u tohoto slova se nemyslí „hromadné vraždění“, ale prostě „šílená věc“. Ukázka přepisu mluvčího (D): *a nohou d'eláš ?úplně něco jiného a teřka tam sedíš a uplňe prostě →/ jako je to masakr*
13. **na netu** – na internetu, zkrácení výrazu. Ukázka přepisu mluvčího (D): *růzňe na netu jako na nájgigu prostě růzňe jako*
14. **navázat** – nikoliv vázat něco k něčemu, ale obléct si. Ukázka přepisu mluvčí (B): *to je takoví ten tip →/ kterého + d'íš navážeš ?uplňe do čehokolif*
15. **sviňácký** – těžký, nepříjemný nebo také nečekaný. Ukázka přepisu mluvčí (A): *že tam tam ?uš bil při fakt jako sviňacki a mňeli strax s toho třetih no*
16. **ty brďo** – výraz pro udivení. Ukázka přepisu mluvčího (C) a (D): *xodil +sem do [1 permoňiku]I asi pjet šest sedum rokú →/ \$A: [1 ti brďo]*
17. **vyguglit** – najít na internetovém serveru google.com, anglický výraz. Ukázka přepisu mluvčí (A): *počekj já se pod'ivam na to →// si to viguglim*

8.3.1 Shrnutí

Z výše uvedeného seznamu slov vyplývá, že dnes mladí lidé v Karvině nepoužívají v běžné mluvě vyloženě archaické výrazy, ale výrazy, které jsou prostě jen nářeční (*bo, baba*), slangová (*makačka, vyguglit*), dále slova, pocházející z němčiny (*furt*), s jiným výrazem než slovníkovým (*navázat, masakr*) či s expresivním zabarvením (*Čecháček, hadry*). V nahrávkách mluvčí také často využívají přejímky z angličtiny (*bum*) či zahraniční značky (*Ebay, Aliexpres, Elephant* atd.) Na slovní zásobu má bezpochyby

---

¹¹⁸ Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=svi%C5%88%C3%A1ck%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

vliv také technicky se rozvíjející doba, kdy je zcela běžné užívání mobilních telefonů a podobných zařízení, počítačů, internetu a televize.

8.4 Český jazykový atlas

V této podkapitole bylo záměrem dle nahrávek srovnat podobnost či odlišnost výslovnosti slov respondentů z Karviné v pěti svazcích Českého jazykového atlasu a přiblížit tak běžnou mluvu na tomto území.

1. Český jazykový atlas uvádí, že se na území polsko-českého smíšeného pruhu a celkově v Moravskoslezském kraji u substantiva *pohřeb*¹¹⁹ používá výraz *pohřib*, který se však neshoduje s mluvou u druhé mluvčí, která toto slovo použila v nahrávce. Výraz *pohřeb* je v ČJA uveden kolem Bohumína, které se nachází nedaleko od Karviné. Ukázka nahrávky mluvčí (B): *že + d'íš má zd'ed'it takové jmění že bi na ten pohřep nešel*

2. Dalším slovem je *den*¹²⁰, u kterého atlas uvádí na území města Karviná výraz *deň*, který se znovu neshoduje s respondenty z nahrávky – ti použili výraz *den*. Měkkost koncové souhlásky zde nezůstala zachována. Na území Českého Těšína se však využívá tvar s měkkou koncovou souhláskou. Ukázka přepisu mluvčího (G): *+ sme se+ sbud'ili řikali + sme si jak zužitkovat ten krásní den →*

3. Nominativ pl. maskulin slova *lidé*¹²¹ je v atlase v místě města Karviná užíváno jako *lud'é*, což opět nesouhlasí s mluvou mluvčích v nahrávkách, ve kterých respondenti používají výraz *lidi*, který se opět využívá v oblasti Českého Těšína a také na většině území České republiky. Ukázka přepisu mluvčího (F): *s té prahi vilet'íš t'řeba ti někteří lid'i bidleli u letiště jo něake čtiři zastáfkí protože + sme jeli zrovna s něma*

4. Osobní zájmeno *já* v dativu sg. má dle atlasu na území Karviné výraz *mi*¹²², který souhlasí s mluvou respondentů. V jiných oblastech republiky je používán také výraz *mně*, který však žádný z respondentů nepoužil. Dle mapy jde vidět, že území Českého Těšína

---

¹¹⁹ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 1997. sv. 2. s.411. ISBN 8020005749.

¹²⁰ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.4 s. 49. ISBN 8020009213.

¹²¹ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.4 s. 161. ISBN 8020009213.

¹²² BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.4 s. 341. ISBN 8020009213.

se opět vymyká, jelikož je tam toto zájmeno vyslovováno jako mně. Ukázka přepisu mluvčího (C): → / *tag tím že vlas + ně mi + sme něco vižadovali* →

5. Dalším příkladem je sloveso *moci*¹²³, kdy atlas uvádí, že v polsko-českém pohraničí se používá v první osobě singuláru *mogym* a *možim*, což respondenti vůbec nevyužili a ve všech nahrávkách použili tvar *můžu a mužu*, což je výraz charakteristický spíše pro střední a západní území Čech. Ukázka přepisu mluvčí (A): *no ja ten vikent třinacteho kolem nemžu to je ten další tiden*

6. Dalším jevem je krácení na území Karviné, které je shodné s nahrávkami respondentů. Toto krácení patří mezi živé fonetické jevy. Slovo *peníze*¹²⁴ je vyslovováno krátce jako *penize*, dochází tedy ke krácení *i > i*. Toto krácení je na mapě zobrazeno na celém území Moravy, v Čechách se zase v tomto slově uplatňuje dloužení. Ukázka přepisu mluvčího (F): *mamka pro nás má něco našetřené jo ?ona nevim gdi nám xce ti peñize dat*

7. Druhý příklad pro krácení lze vidět na slovesu *řikat*¹²⁵. Český jazykový atlas uvádí, že toto sloveso je vyslovováno krátce téměř na celém území republiky s výjimkou oblasti jižní Moravy a jižních Čech, kdy je upřednostňováno dloužení. U respondentů se také v první osobě singuláru krátí samohláska *á* na *a*, tedy *řikam*. Ukázka přepisu mluvčí (E): *řikam ti seš hnusnej tag oni tu vid'elivaj na ulici ?a ti nemam nedam a šli + sme dal*

8. Slovo *cikán*¹²⁶ je u mluvčího F vyslovováno jako *cigan*, tedy konsonant *k* se změnil na *g* a také zde dochází opět ke krácení, v tomto případě z *á* na *a*. Z mapy si lze všimnout, že tato změna konsonantu je typická pro celé území Moravy, naopak na území Čech je charakterističtější výraz *cikán*. Ukázka přepisu mluvčí (F): *řikám po+ t' ji tam něco hod'it a mixal fuj take cigañe budu něco házet ne* → /

---

¹²³ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.4 s. 425. ISBN 8020009213.

¹²⁴ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2002, sv.5. s. 303. ISBN 8020000135.

¹²⁵ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.5 s. 305. ISBN 8020000135.

¹²⁶ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.5 s. 307. ISBN 8020000135.

9. Velkým rozdílem je první osoba singuláru u slovesa *být*¹²⁷. V jazykovém atlasu lze vidět, že na území polsko-českého smíšeného pruhu bývá uplatňováno v této osobě tvaru *jách* je, na území Bohumína a Českého Těšína dokonce *jezech*. Ani jeden ze zmíněných výrazů však nesouhlasí v mluvu nahrených respondentů, jelikož všichni použili tvar *sem*, kdy dochází k elizi hlásky *j*. Tento tvar odpovídá mluvě v Čechách, na Moravě se pro změnu používá výraz *su*. Ukázka přepisu mluvčího (C): *jako ne jako tag + le ne bicí jako mňe jako hodně baví hodně se mi líbí ale bil + sem tam jenom jenom na jednu lekci → / protože pak + sem se stěhoval jako přič s karviné → /*

10. U přivlastňovacího zájmena *tvůj*¹²⁸ je u respondentů vyslovováno jako *tfúj*, kdy dochází v tomto případě k progresivní asimilaci, znělý konsonant *v* se změnil na neznělý *f*. U polsko-českého smíšeného pruhu podle atlasu tento výraz odpovídá, na mapě je zobrazena asimilace znělosti. Dále atlas uvádí, že tato asimilace je charakteristická pro slezská nářečí. Ukázka přepisu mluvčího (B) *mňe zajímá tfúj názor jako prostě jednoduše ↓ /*

8.4.1. Shrnutí

V této kapitole jsem srovnávala podobnost nebo naopak odlišnost výrazů mluvčích z nahrávek s výrazy v Českém jazykovém atlasu. U některých případů panuje shoda např. u krácení nebo asimilace znělosti. Ve více případech však došlo k odlišnosti výrazů. Běžná mluva mladé generace v Karviné se liší od výrazů z atlasu například v nezachování měkkosti koncové souhlásky nebo v první osobě singuláru slovesa *být*.

---

¹²⁷ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv.4 s. 605. ISBN 8020009213.

¹²⁸ BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2002. sv. 5,s. 417. ISBN 8020000135.

9 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zkoumat běžně mluvený jazyk ve městě Karviná, tedy na území polsko-českého smíšeného pruhu, a také jeho odchylky od spisovné normy češtiny. Odchylky v jazyce jsem určila na základě autentických nahrávek mých respondentů a následného přepsání do fonetického přepisu. Nahrávky a prepisy se společně staly předmětem mého zkoumání. Nahrávky byly pořízeny s mluvčími ve věku 23–29 let. Všichni respondenti s nahráváním souhlasili.

V teoretické části jsem se věnovala nejdříve charakteristice města Karviná, ve kterém žiji, a jeho historií. Dále jsem se zabývala útvary českého jazyka a rozlišila postavení spisovné češtiny a dialektu. Další kapitola prezentuje polsko-český smíšený pruh, jehož rysy se charakteristicky objevují v mluvě v Karvině ve všech jeho podobách (koncovky, slovesné tvary, apod.). Do teoretické části jsem také zahrнула informace o mluvčích.

Nejdůležitější částí práce bylo vyhodnocení nahrávek, které respondenti namluvili. Nejvíce jsem se soustředila na hláskoslovné a tvaroslovné odchylky od normy, které jsem vypožorovala z fonetických přepisů nebo ze samotných nahrávek. Do praktické části jsem také zahrнула výrazy mluvčích, kde se nacházejí slova, která jsou méně známá či něčím specifická. Mým pomocníkem při vysvětlení těchto slov byla Internetová jazyková příručka či má vlastní jazyková kompetence.

V praktické části je zřetelné, které jevy se u mluvčích vyskytují. Ve výsledku je ale patrné, že nářečí polsko-českého smíšeného pruhu se jen málo drží u mladých lidí na tomto území. Z mých nahrávek také vyplývá, že nejmladší generace dialekt polsko-českého smíšeného pruhu již skoro neužívá. I zde však zůstávají dva výrazné znaky, které budou asi vždy charakteristické pro slezská nářečí jako taková, a to jednak krácení, jednak slovní přízvuk na předposlední slabice.

Vývoj běžné mluvy mladé generace severomoravského pohraničí má však několik dalších společných rysů (nejen tedy krácení a polohu přízvuku). Jak zmínila

Stanislava Kloferová v publikaci *Mluva v severomoravském pohraničí*: „Vzhledem k neexistenci neuceleného a sjednocujícího nářečního základu však značně rychleji ustupují a zároveň zanikají úzce regionálně zabarvené znaky. Současná podoba běžně mluveného jazyka vykazuje silný příklon k jevům spisovným (případně i tendence obecně nespisovné na hranici normy spisovného jazyka), ať už podporovaným, nebo nepodporovaným působícími nářečními systémy. Výrazný podíl na podobě úzu mají jevy společné běžnému nespisovnému vyjadřování na celém území národního jazyka, ale především jevy společné celouzemnímu úzu moravskému. Ty jsou prozatím velmi pevnou součástí běžné normy.“¹²⁹

Ojedinele se vyskytují v nahrávkách také jevy, které lze považovat za specifické pro mluvu této pohraniční oblasti. Jedná se o výrazy či odchylky od normy, které vznikly spojením základu dialektu a spisovného jazyka.

Co se týče stírání rozdílů mezi nářečními a spisovnou, příp. obecnou češtinou, na ty má bezpochyby vliv také technicky se rozvíjející doba, kdy je zcela běžné užívání mobilních telefonů, počítačů, internetu a televize. Čím dál častěji se ve veřejné komunikaci používá obecná čeština, např. v televizi, v seriálech nebo filmech a také na serveru YouTube.

Mladá generace tedy nářečí jako takové již neužívá, ovšem to neznamená, že mu nerozumí. Zcela určitě také záleží na tom, zda jejich rodiče či prarodiče dialektem hovoří, či nikoliv.

---

¹²⁹ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 105. ISBN 80-210-2470-4.

10 Anotace

Autor: Tereza Andělová

Katedra a fakulta: Katedra bohemistiky; Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Běžně mluvený jazyk mladé generace v Karviné

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph. D.

Počet znaků: 80 109

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 19, elektronických zdrojů 10

Klíčová slova: nářečí, český jazyk, Karviná, polsko-český smíšený pruh, lašská nářečí, fonologie, morfologie, slovní zásoba, respondenti, autentické nahrávky.

Keywords: dialect, czech language, Karviná, polish-czech mixed area, lach dialect, phonology, morphology, lexicology, respondents, authentic recording.

Anotace: Hlavním záměrem této bakalářské práce je běžně mluvený jazyk mladé generace ve městě Karviná, které se nachází z oblasti nářečí v polsko-českém smíšeném pruhu. Na základě autentických nahrávek sedmi mluvčích ve věku 23 až 29 let, kteří s nahráváním souhlasili, autorka určila odchylky v jazyce nejen z hlediska fonologického a morfologického, ale také zkoumala specifické výrazy mluvčích. Součástí této práce jsou také tabulky, které obsahují statistická data, uvedená jak procentuálně, tak v absolutních hodnotách.

11 Resumé

The main aim of this thesis was to investigate the commonly spoken language in Karvina, in the territory of the Polish-Czech mixed area and its deviation from the standard norm of language. Variations in language which I identified are based on authentic recordings of my respondents and subsequent rewriting into phonetic transcription. The recordings and transcripts together became the subject of my research. Recordings were taken with interviewees aged 23 to 29 years. All respondents agreed with the recording.

In the theoretical part, at first I dealt with the introduction of the town Karvina, the place where I live and its history. Then I dealt with departments of czech language and distinguished the position of czech literary language and dialect. Next chapter presents Polish-Czech mixed area, which is characteristic of speech in Karvina in all its forms (suffixs, verbal forms, etc.). I also included some information about the interviewees.

The most important part of this work was evaluation of the recordings . I mostly focused on phonological and morphological deviations from the norm that I've observed of phonetic transcriptions or recordings themselves. The practical part also includes vocabulary where are less known words or words with some specifics. To explain these words I helped myself using internet guide of literary czech language and also my own knowledge. In the practical part it is clear which phenomena occur during taking the interviews . As result, it is obvious that dialect of the Czech-Polish mixed area is very little held among young people living in this area.

My recordings show that the youngest generation almost don't use the dialect of the Polish-Czech mixed area. Nevertheless, there remain two distinct characteristics that will probably always characterize the Silesian dialect - reduction of vowels and word accent on the penultimate syllable.

12 Literatura

BALHAR, Jan a Pavel JANČÁK. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 1997. sv. 2. 507 s. ISBN 8020005749.

BALHAR, Jan a Pavel JANČÁK. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2005. sv. 4. 680 s. ISBN 8020009213.

BALHAR, Jan a Pavel JANČÁK. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2002. sv. 5. 626 s. ISBN 8020000135.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 463 s. Vysokoškolské učebnice.

BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009

BOGOCZOVÁ, Irena, Eva JANDOVÁ, Jaroslav HUBÁČEK, Dana DAVIDOVÁ, Jan CHLOUPEK a Karel FIC. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, 171 s. ISBN 8070424788.

CURÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 209 s. Učebnice pro vysoké školy.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.

DANEŠ, František et al. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

HUBÁČEK, Jaroslav a SVOBODOVÁ, Jana. *Čeština pro učitele*. Vyd. 1. Opava: Optys, 1996. 303 s. ISBN 80-85819-41-4.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

KELLNER, Adolf. *Východolašská nářečí*. Brno: Dialektologická komise při Matici moravské, 1946. Moravská a slezská nářečí.

KLOFEROVÁ, Stanislava. *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 103. ISBN 80-210-2470-4.

KOMÁREK, Miroslav. *Historická mluvnice česká*. 2. vyd. Praha: SPN, 1962. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

KOMÁREK, Miroslav. *Nástin fonologického vývoje českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie českého jazyka: určeno pro posl. fak. filozof. a pedagogické*. 1. [dotisk] 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 110 s.

LAMPRECHT, A. *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976

LAMPRECHT, Arnošt, ŠLOSAR, Dušan a BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny: Vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult.* 1. vyd. Praha: SPN, 1986. 423 s. Učebnice pro vys. školy.

SOCHOVÁ, Zdeňka. *Lašská slovní zásoba: jihovýchodní okraj Západolašské oblasti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. 302 s. ISBN 80-200-0421-1.

Elektronické zdroje:

Informace o městě. *Karviná*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.karvina.cz/mesto-karvina/informace-o-meste>

Karviná . *Moravskoslezský kraj*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.moravsko-slezsky-kraj.cz/karvina>

Karviná . *Portál Karviná*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.portalkarvina.cz/>

Karviná. *Historická sídla*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.historickasidla.cz/dr-cs/181-karvina.html>

Karviná: historie. *Menhiry*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.pooch.cz/menhiry/a.asp?a=2003353&db=444>

KRČMOVÁ, M. *Stratifikace současné češtiny*, s. 6. [online]. 2005 [cit. 2.1. 2014]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-12.pdf>

Ovzduší na Ostravsku. *Čisté nebe*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.cistenebe.cz/stav-ovzdusi-na-ostravsku/ovzdusi-na-ostravsku>

DITTMANN, Robert. *Stručný přehled staročeské morfologie*. [online]. [cit. 2016-12-08]. Dostupné z: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/wpcontent/uploads/sites/57/2015/11/Shrnut%C3%AD-morfologie-a-hl%C3%A1skoslov%C3%AD-1.pdf>

Statutární město Karviná. *Správná obec*. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://spravnaobec.cz/obec/karvina-okres-karvina/>

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

13 Seznam zkratek

apod. = a podobně

atd. = a tak dále

akuz. = akuzativ

dat. = dativ

gen. = genitiv

instr. = instrumentál

kap. = kapitola

km = kilometr

lok. = lokál

např. = na příklad

nom. = nominativ

os. = osoba (gramatická kategorie)

pl. = plurál

resp = respektive

sg. = singulár

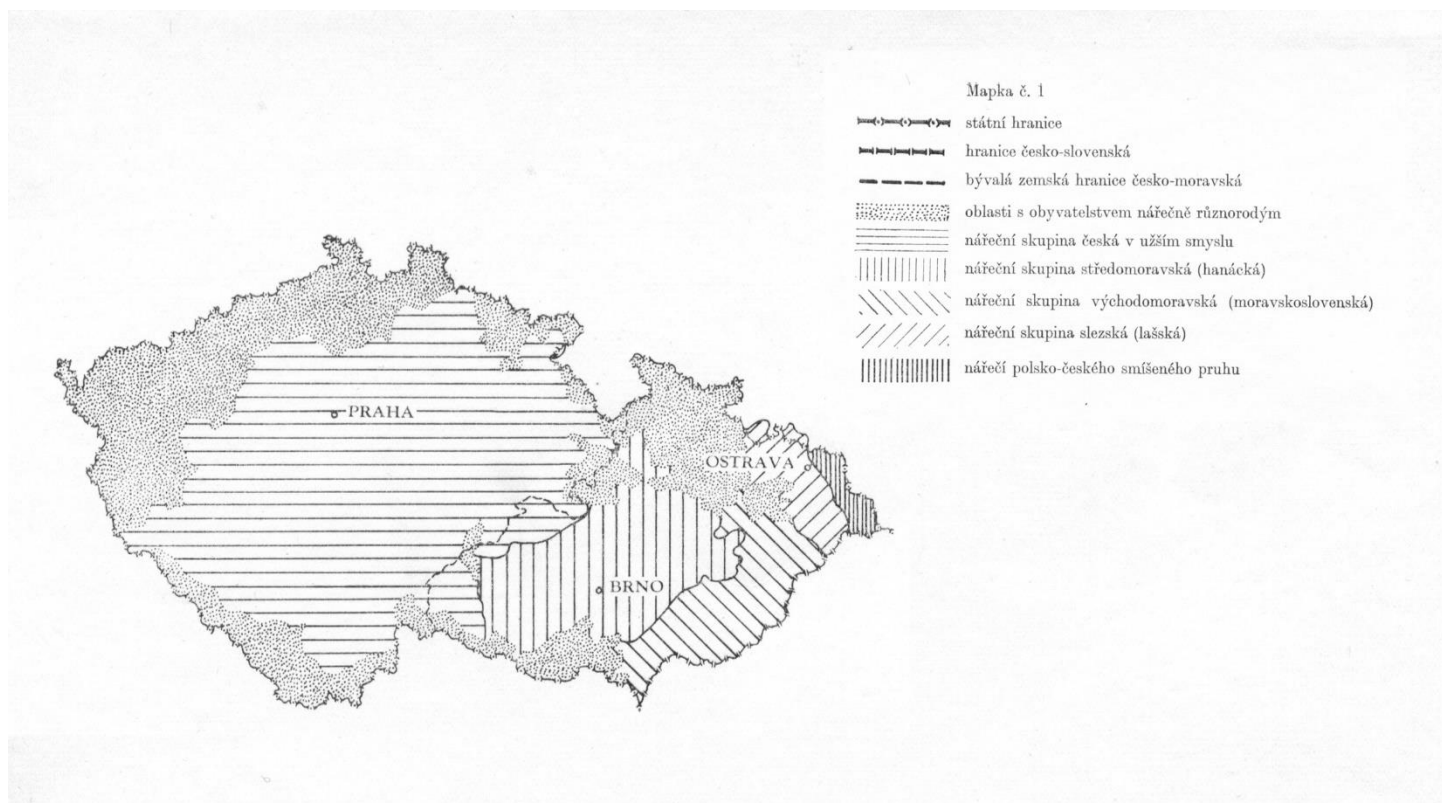
tzv. = tak zvaný

14 Seznam příloh

1. Mapa základního rozvržení českých nářečí
2. Identifikační karty mluvčích – Karviná
3. Fonetický transkript – Karviná (na CD)
4. Zvukový záznam – Karviná (na CD)

Příloha č. 1

Mapa rozvržení českých nářečí

Mapa č. 1. In BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 91-08-03

Příloha č. 2 – Identifikační karty mluvčích

Jméno a příjmení explorátora: Tereza Andělová

Adresa explorátora: Slovenská 2890, Karviná

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí A

Jméno a příjmení: Lucie Nováková

Pohlaví: žena

Věk: 25

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Gymnázium v Karviné

Profese: studentka

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko smíšený pruh, 23 let

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 23 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 27. 2. 2016

Délka nahrávky: 00: 15: 51

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: státnice, zkoušky, výlet do Prahy, vzpomínky, přátelé, mluvčí mluví s explorátorem

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): v kavárně, klidné prostředí

Mluvčí B

Jméno a příjmení: Hana Dvořáková

Pohlaví: žena

Věk: 27

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Gymnázium v Karviné

Profese: studentka

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko smíšený pruh, 27 let

Další místa pobytu: Praha

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 27 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 15. 5. 2016

Délka nahrávky: 00: 20: 00

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: internetové obchody, historka

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího doma v pokoji, mluvčí mluví s explorátorem

Mluvčí C

Jméno a příjmení: Michal Tomala

Pohlaví: muž

Věk: 23

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Obchodní akademie

Profese: prodejce zájezdů

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko smíšený pruh, 23 let

Další místa pobytu: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 23 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 25. 4. 2016

Délka nahrávky: 00: 20: 01

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: kapela, koncerty, plány do budoucna

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí, mluvčí mluví s explorátorem

Mluvčí D

Jméno a příjmení: Jan Kořínek

Pohlaví: muž

Věk: 25

Vzdělání (a titul): bakalářské

Typ školy: Gymnázium v Karviné, Masarykova univerzita

Profese: programátor

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko smíšený pruh, 25 let

Další místa pobytu: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 25 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 24. 3. 2016

Délka nahrávky: 00: 10: 15

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: hudební nástroje, zpěv, astrologie

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): na balkoně u mluvčího doma, mluvčí mluví s mluvčím C

Mluvčí E

Jméno a příjmení: Lukáš Panenka

Pohlaví: muž

Věk: 29

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Průmyslová škola v Karviné

Profese: dispečer

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko smíšený pruh, 29 let

Další místa pobytu: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 29 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 24. 6. 2016

Délka nahrávky: 00: 11: 10

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: kapela, výlety, kytara, koncert

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): v baru, hlučnější prostředí, mluvčí mluví s respondentem G

Mluvčí F

Jméno a příjmení: Lenka Kratochvílová

Pohlaví: žena

Věk: 24

Vzdělání (a titul): střední s maturitou, bakalářské

Typ školy: Gymnázium v Karviné, Ostravská univerzita v Ostravě

Profese: studentka

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu) Karviná, lašská nářečí polsko-česko
smíšený pruh, 24 let

Další místa pobytu: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 24 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 15. 1. 2016

Délka nahrávky: 00: 10:22

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: dovolená, Amerika

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): v restauraci,
respondentka hovoří s mluvčí A

Mluvčí G

Jméno a příjmení: Michal Tvrdík

Pohlaví: muž

Věk: 23

Vzdělání (a titul): střední s maturitou, bakalářské

Typ školy: Gymnázium v Karviné, Báňská univerzita v Ostravě

Profese: student

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu): Karviná, lašská nářečí polsko-česko
smíšený pruh, 23 let

Další místa pobytu žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Karviná, 23 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 24. 6. 2016

Délka nahrávky: 00: 11: 10

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: kapela, výlety, koncerty, nahrávání

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): v baru, hlučnější
prostředí, mluvčí mluví s respondentem E